

Ništetnost pravnog posla

Župić, Ante

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Polytechnic Nikola Tesla in Gospić / Veleučilište Nikola Tesla u Gospiću**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:107:068268>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-20**

Repository / Repozitorij:

[Polytechnic Nikola Tesla in Gospić - Undergraduate thesis repository](#)

VELEUČILIŠTE „NIKOLA TESLA“ U GOSPIĆU

Ante Župić

**NIŠTETNOST PRAVNOG POSLA
VOID LEGAL ACTS IN CIVIL LAW**

Završni rad

Gospić, 2018.

VELEUČILIŠTE „NIKOLA TESLA“ U GOSPIĆU

Upravni odjel

Upravni stručni studij

**NIŠTETNOST PRAVNOG POSLA
VOID LEGAL ACTS IN CIVIL LAW**

Završni rad

MENTOR

Mr. sc. Katerina Dulčić, dipl.iur.

STUDENT

Ante Župić

MBS: 2224012035

Gospić, svibanj, 2018.

Veleučilište „Nikola Tesla“ u Gospiću

Upravni odjel

Otočac, 12. ožujka 2018.

Z A D A T A K

za završni rad

Pristupniku Anti Župiću MBS: 2224012035/14

Studentu stručnog studija upravnog prava izdaje se tema završnog rada pod nazivom

Ništetnost pravnog posla (*Void legal acts in civil law*)

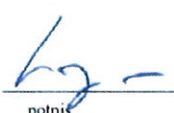
Sadržaj zadatka :

Zadatak pristupnika je obraditi ništetnost pravnog posla. U uvodnom dijelu treba objasniti pojam ništetnosti i pravne posljedice ništetnosti. Potom treba razlučiti ništetnost od poboynosti pravnih poslova.

Potom treba obraditi sve razloge ništetnosti i poboynosti pravnih poslova i osim zakonskih odredbi izložiti i mišljenja pravne struke, a potom i navesti pojedine primjere iz sudske prakse.

Završni rad izraditi sukladno odredbama Pravilnika o završnom radu Veleučilišta „Nikola Tesla“ u Gospiću.

Mentor: mr. sc. Katerina Dulčić, predavač zadano: 12. ožujka 2018. godine,
(ime i prezime) (nadnevak) potpis

Pročelnik odjela: Tomislav Lopac, prof. v. predavač predati do: 30.03.2018.
(ime i prezime) (nadnevak) potpis

Student: Ante Župić primio zadatak: 12.03.2018.
(ime i prezime) (nadnevak) potpis

Dostavlja se:

- mentoru
- pristupniku

IZJAVA

Izjavljujem da sam završni rad pod naslovom **Ništetnost pravnog posla** izradio samostalno pod nadzorom i uz stručnu pomoć mentora **mr.sc Katerine Dulčić**.

Ante Župić

Sažetak

Ništetni pravni poslovi su oni koji ne proizvode pravne učinke koje bi, da su valjani, trebali proizvesti. Neki od razloga ništetnosti su: poslovna nesposobnost stranaka, nevaljanost i nesuglasnost očitovanja volje (školski primjer, šala, nesporazum, prividan ugovor), nemogućnost, nedopustivost, neodređenost i neodredivost činidbe te nedopuštenost pobude za sklapanje ugovora.

Pobojan ugovor nastaje kad ga je sklopila ograničeno poslovno sposobna osoba, kad je pri njegovu sklapanju bilo mana u pogledu volje.

Poništenje pobojnog pravnog posla može se tražiti u roku od jedne do tri godine. Poništenje ništetnog ugovora nikada ne zastarjeva.

Summary

A contract is valid when the agreement is consensual, legal, backed up with a promise of consideration, and is executed by two adult parties who are in sound mind.

A contract becomes voidable when; mutual mistakes on behalf of both parties occur, a party has been coerced or threatened into signing the agreement or a party to the contract is able to dominate the will of the other party, a party to the contract is not of sound mind or is not mentally competent, the terms of the contract had been breached or the contract is fraudulent through the omission or through the falsifying of facts or information or with the intention to not carry out the promise in the contract.

An voidable contract is created when a person with restricted business capacity is a party to the contract.

Cancellation of a contract may be sought within one to three years. For non binding contracts no party shall have any legal rights or obligations with respect to any other party for the cancellation of a non binding contract.

Sadržaj

Uvod	1
1. Pojam i opće značajke pravnog posla	2
1.1 Ništetni pravni poslovi.....	2
1.1.1 Isticanje ništetnosti	3
1.1.2 Posljedice ništetnosti	3
1.2 Pobjnost	4
1.2.1 Posljedice pobjnosti	5
2. Ništetni i pobjni ugovori.....	11
2.1 Primjer ništetnih i pobjnih ugovora	11
2.2 Kada je ugovor ništetan, a kada nije	13
2.3 Ništetnost i nemogućnost ispunjenja.....	17
2.4 Rok za poništavanje ništetnih i pobjnih ugovora	19
3. Razlozi ništetnosti i pobjnosti ugovora	21
3.1 Općenito o razlozima ništetnosti i pobjnosti	21
3.2 Poslovna nesposobnost stranaka.....	22
3.3 Nevaljanost i nesuglasnost očitovanja volje	24
3.4 Nemogućnost, nedopustivost, neodređenost i neodredivost činidbe.....	25
3.5 Nedopuštenost pobude za sklapanje ugovora.....	28
3.6 Nedostatak potrebnog oblika.....	28
3.7 Zelenaški ugovor	29
3.8 Mane volje.....	30
3.9 Prekomjerno oštećenje	36
3.10 Pravne radnje dužnika na štetu vjerovnika	36
3.11 Nedopuštenost pobude	36
3.12 Protivnost moralu društva	37
3.13 Protivnost prisilnim normama	38
4. Pitanje ništetnosti zbog poslovne nesposobnosati.....	39
4.1 Prirodna poslovna nesposobnost i ubrojivost.....	41
Zaključak.....	44
Literatura.....	45

Uvod

U ovom završnom radu ću pokušati što bolje pojasniti pojam ništetnosti te koji su pravni razlozi kojima bi dokazali da je neki ugovor ništetan. Uz pojam ništetnosti veže se, također, pojam poboynosti.

Ništetnost pravnog posla je jedan od oblika sankcije i ponekad može biti upitna sa gledišta ciljeva pravne sigurnosti. Kod ništetnosti nema zastare pa može izgledati nepravilno da se i desetak godina nakon sklopljenog posla netko poziva na ništetnost pravnog posla zbog npr. prirodne poslovne nesposobnosti. Ništetnost mogu isticati svi zainteresirani, sud i državno odvjetništvo te za njega jednostavno ne postoji rok. U radu ću navesti primjere iz sudske prakse kojima se pokušala dokazati ništetnost.

Ništetnost i poboynost ugovora uspostavljaju granice slobodnog ugovaranja. Ugovor je ništetan ako je protivan Ustavu, prisilnim propisima ili moralu društva, odnosno onaj koji ne proizvodi pravne učinke.

Razlozi ništetnosti i poboynosti ugovora su: Poslovna nesposobnost stranaka, nevaljanost i nesuglasnost očitovanja volje, nemogućnost, nedopustivost, neodređenost i neodredivost činidbe, nedopuštenost pobude za sklapanje ugovora, nedostatak potrebnog oblika, zelenaški ugovor, mane volje, prekomjerno oštećenje, pravne radnje dužnika na štetu vjerovnika, nedopuštenost pobude, protivnost moralu društva i protivnost prisilnim normama.

1. Pojam i opće značajke pravnog posla

Pravni poslovi, s obzirom na valjanost, se mogu podijeliti na valjane i nevaljane. Da bi pravni posao bio valjan potrebno je da su subjekti koji ga sklapaju pravno i poslovno sposobni, da sadrži valjano i suglasno očitovanje volje (ako ga nema, postoje mane volje), da je činidba moguća, dopuštena, određena/odrediva i da postoji propisani oblik pravnog posla (iako se ne traži uvijek). Posebno su zanimljivi oni nevaljani pravni poslovi koji se dijele na ništetne i pobojne.¹

Iako još od davnina vrijedi načelo da ono što je od početka nevaljano, protekom vremena ne može postati valjano, ipak su oduvijek postojale i iznimke. Pritom treba razlikovati je li riječ o ništetom ili pobojnem poslu.

1.1 Ništetni pravni poslovi

Ništetni pravni poslovi su oni koji ne proizvode pravne učinke koje bi, da su valjani, trebali proizvesti. Ništetnost nastaje na temelju zakona, a djeluje od trenutka sklapanja pravnog posla (*ex tunc*) te mogućnost isticanja ništetnosti ne zastaruje.

Ništetan je po hrvatskom pravu svaki ugovor koji je protivan Ustavu, prisilnim propisima ili moralu društva, osim ako cilj povrijeđenog pravila ne upućuje na neku drugu pravnu posljedicu ili ako zakon u određenom ne propisuje nešto drugo.² Jednostavno rečeno, s njima se postupa kao da nisu niti sklopljeni, oni pravno ne postoje.

Ako naknadno otpadne razlog ništetnosti, iznimno je moguća konvalidacija. Ona bi značila naknadno osnaženje nevaljanoga pravnog posla.

Ništetni poslovi u načelu ne mogu konvalidirati, premda naknadno nestane uzrok ništetnosti. Ipak, zabranjeni posao konvalidira ako je izvršen, a zabrana je manje važna. Ugovor koji je ništetan jer nije sklopljen u pisanom obliku, iako je taj propisan, konvalidira ako su ga stranke izvršile u cijelosti ili u pretežitom dijelu, osim ako iz propisa očito ne proizlazi drugačije.

¹ <http://klinika.pravo.unizg.hr/content/nistetnost-pravnih-poslova>

² Zakon o obveznim odnosima NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15 čl.322

1.1.1 Isticanje ništetnosti

Prema članku 327. Zakona o obveznim odnosima na ništetnost sud pazi po službenoj dužnosti, a na nju se može pozivati ugovorna stranka, svaka zainteresirana osoba i državni odvjetnik.³

Ništetnošću se ponajprije štite vrijednosti kojima društveni poredak daje posebnu važnost i želi ih posebno zaštititi.

Zainteresirane osobe najčešće će biti sami ugovaratelji, njihovi nasljednici, vjerovnici⁴, ali i bilo koji treći koji bi imao interes da se ugovor utvrdi ništetnim. Sud će biti u prilici odlučivati o ništetnosti u rješavanju nekog sudskog spora. Stranke u sporu ne moraju posebno isticati postojanje ništetnosti, čak mogu biti i protiv isticanja ništetnosti. Bez obzira na stranke, ako sud utvrdi ništetnost, dužan ju je deklarirati.

Državni odvjetnik će isticati ništetnosti kada se radi o pitanjima koja su bitna za pravni poredak.

Ništetnost pravnog posla znači da on ne proizvodi namjeravane pravne učinke, odnosno pravne učinke koje bi proizvodio da je valjan. Ne može se reći da ništetan pravni posao ne može stvoriti nikakve pravne učinke jer, u slučaju ispunjenja, strane mogu zahtijevati vraćanje ispunjenog, a pod odgovarajućim pretpostavkama može nastati i odgovornost jedne strane za štetu drugoj strani.⁵

1.1.2 Posljedice ništetnosti

Ništetan ugovor ne proizvodi nikave pravne učinke ali ipak ima određene posljedice. To su obveza restitucije i pravo na naknadu štete.

U slučaju ništetnosti ugovora svaka od ugovorenih strana dužna je vratiti drugoj sve što je ona primila na temelju tog ugovora. Ako povrat nije moguć (ako je predana stvar potrošena) ili narav onoga što je ispunjeno protivi vraćanju (ako je dana kakva usluga), umjesto povrata, daje se naknada u novcu.

³ <http://klinika.pravo.unizg.hr/content/nistetnost-pravnih-poslova>

⁴ osobe kojima su nešto dužni

⁵ Lj.M.Hodak (skupina autora) Osnove prava, MATE d.o.o Zagreb 2012

Odgovornost za štetu postoji na onoj ugovornoj strani koja je kriva za sklapanje ništetnog ugovora. Ne postoji odgovornost za štetu u slučaju da je druga ugovorna strana znala ili morala znati za postojanje ništenosti.

1.2 Pobjnost

Pobjnost se u povijesnom razvoju instituta nevaljanosti pojavila nakon ništetnosti, a razlika između ništetnosti i pobjnosti prihvaćena je razmjerno kasno, tek u 19. stoljeću.

Nakon što se pobjnost razvila kao poseban oblik nevaljanosti pravnih poslova područje primjene pobjnosti se širilo, a područje primjene instituta ništetnosti se sužavalo. Takav je trend bio prisutan i u kontinentalnoeuropskim pravnim porecima i u *common law* pravnim porecima.⁶

Rimsko pravo, koje i inače nije težilo sistematičnosti, nije striktno razlikovalo ništetnost i pobjnost, nego je poznavalo različite oblike nevaljanosti pa je danas poznato više različitih izraza za nevaljane pravne poslove. Rimsko pravo također se nije opterećivalo pitanjima načelne naravi kao što su to npr. nastupa li nevaljanost *ex lege* ili na temelju odluke pretora, djeluje li ona od trenutka sklapanja pravnog posla (*ex tunc*) ili donošenja odluke (*ex nunc*).

Prema ZOO-u ugovor je pobjan kad ga je sklopila strana ograničeno poslovno sposobna, kada je pri njegovu sklapanju bilo mana volje te kada je to ovim Zakonom ili posebnim propisom određeno.⁷

Dakle, pobjnim ugovorima smatramo one ugovore koji proizvode pravne učinke, kao i valjani ugovori, ali se mogu iz zakonom određenih razloga poništiti. Oni postoje i proizvode pravne učinke dok ih se ne poništi. No kada ih se poništi smatra se kao da nisu niti sklopljeni, kao da ne postoje.⁸

Primjer pobjnog ugovora

Ograničeno poslovna osoba (dijete) sklopi ugovor o kupnji dionica bez pristanka svog zakonskog zastupnika (roditelj). To je razlog za pobjnost takvog ugovora. Ako roditelj ne da naknadno

⁶ S.Nikšić, Pravna sredstva za pobijanje nevaljalih pravnih poslova – ostvarivanje preobražajnog prava ili konstitutivna tužba, izvorni znanstveni rad

⁷ Zakon o obveznim odnosima NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15 čl.331

⁸ Lj.M.Hodak (skupina autora) Osnove prava, MATE d.o.o Zagreb 2012

odobrenje za takav ugovor, ugovor je pobojan, roditelj ga može pobijati pred sudom I nakon što ga uspješno pobije na sudu, smatra se da takav ugovor nikada nije bio niti sklopljen – nema ga, niti se tko može na njega pozvati. No, dok se pobojnost ne utvrdi, ugovor će proizvoditi pravne učinke.⁹

Za razliku od ništetnosti, institutom pobojnosti štite se ugovorene strane i njihovi, a ne opći društveni interesi. Stoga, pravni poredak sužava, odnosno ograničava krug ovlaštenika prava na isticanje pobojnosti na ugovorene strane i samo iznimno još neke osobe. Isticanje pobojnosti ograničeno je i rokovoma (godinu dana od saznanja za razlog pobojnosti, odnosno tri godine od dana sklapanja ugovora).

Pobojni poslovi konvalidiraju ako stranka, u čiju je korist pobojnost propisana, u zakonskome roku ne zahtijeva poništenje posla ili se toga prava odrekne. I brak koji je sklopljen, iako nisu bile ispunjene sve pretpostavke za valjanost braka, sud u nekim slučajevima neće poništiti, što znači da je konvalidirao.¹⁰

Jednostavnije, ako postoji razlog za pobojnost, ali se oni iz bilo kojeg razloga ne ističu, ugovor će ostati na snazi. Ugovorene strane u pravilu se mogu unaprijed odreći pobojnosti ugovora ili pak mogu propustiti rokove za isticanje pobojnosti ugovora.¹¹

1.2.1 Posljedice pobojnosti

Posljedice pobojnosti ne razlikuju se od posljedica ništetnosti. Od ograničeno poslovno sposobne osobe može se tražiti samo povrat onog dijela koji se nalazi u imovini takve osobe, ili povrat onoga što je namjerno uništeno ili otuđeno (na taj način pravni poredak štiti ograničeno poslovno sposobnu osobu).

Ograničeno poslovno sposobna osoba odgovarat će za štetu nastalu poništajem samo ako je lukavstvom uvjerala suugovaratelja da je poslovno sposobna.

Ako postoje razlozi za pobojnost, ali se oni iz bilo kojeg razloga ne ističu, ugovor će ostati na snazi. Ugovorene strane u pravilu se mogu unaprijed odreći pobojnosti ugovora ili pak mogu

⁹ Lj.M.Hodak (skupina autora) Osnove prava, MATE d.o.o Zagreb 2012 str.121-122

¹⁰ <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=32966>

¹¹ Lj.M.Hodak (skupina autora) Osnove prava, MATE d.o.o Zagreb 2012 str122

propustiti rokove za isticanje poboynosti ugovora. Tu se radi o konvalidaciji ugovora. Samo iznimno se mogu konvalidirati i ništavni ugovori.¹²

U sljedećem primjeru iz sudske prakse prikazati ću primjer kojim se pokušalo prikazati ugovor poboynim.

Naime, u sporu (Broj: Rev 1249/09-2) radi poništenja izjave o odricanju od nasljedstva zbog tužiteljčine nesposobnosti za rasuđivanje, odnosno zbog ograničene poslovne sposobnosti, drugostupanjski je sud pogrešno primijenio materijalno pravo kada je odlučio da je tužiteljici zbog isteka roka iz čl. 117. st. 2. ZOO prestalo pravo zahtijevati poništenje izjave o odricanju od nasljedstva i tužbeni zahtjev odbio.

¹² Lj.M.Hodak (skupina autora) Osnove prava, MATE d.o.o Zagreb 2012 str122

REPUBLIKA HRVATSKA

VRHOVNI SUD REPUBLIKE HRVATSKE

Z A G R E B

Broj: Rev 1249/09-2

U I M E R E P U B L I K E H R V A T S K E
P R E S U D A

Vrhovni sud Republike Hrvatske u Zagrebu u vijeću sastavljenom od sudaca Ivana Mikšića, kao predsjednika vijeća, te Vlatke Potočnjak Radej, Gordane Gasparini, Jasne Guštek i mr. sc. Jadranka Juga, kao članova vijeća, u pravnoj stvari tužiteljice M. P. iz G. P., koju zastupa N. R., odvjetnica iz G. P., protiv tuženih: 1. M. J. iz D., 2. J. J. iz D., 3. R. J. iz D., 4. R. Č. iz V. G., 5. B. M. iz M. J. i 6. E. R. iz D. R., koje zastupa S. D., odvjetnica iz D., radi poništenja nasljedničke izjave, odlučujući o reviziji tužiteljice protiv pravomoćne presude Županijskog suda u Bjelovaru poslovni broj Gž-358/09 od 4. lipnja 2009., kojom je preinačena presuda Općinskog suda u Grubišnom Polju poslovni broj P-33/06 od 19. lipnja 2007., u sjednici održanoj 7. listopada 2009.,

presudio je:

I/ Prihvaća se revizija tužiteljice, te se presuda Županijskog suda u Bjelovaru broj Gž358/09 od 4. lipnja 2009. preinačuje i sudi:

„Odbija se žalba tuženih i potvrđuje presuda Općinskog suda u Grubišnom Polju broj P-33/06 od 19. lipnja 2007.“

II/ Tuženici su solidarno dužni tužiteljici nadoknaditi parnični trošak u iznosu od 27.145,00 kn, u roku od 15 dana.

Obrazloženje

Pravomoćnom drugostupanjskom presudom Županijskog suda u Bjelovaru poslovni broj Gž-358/09 od 4. lipnja 2009. preinačena je prvostupanjska presuda Općinskog suda u Grubišnom Polju poslovni broj P-33/06

od 16. lipnja 2007., tako što je odbijen tužbeni zahtjev koji glasi:

„Poništava se nasljednička izjava, koju je u ostavinskom postupku iza P. J. iz D., a pred javnim bilježnikom I. L. iz G. P. dala ostaviteljeva zakonska nasljednica tužiteljica M. P. iz G. P., kojom izjavom se odrekla svog zakonskog nasljednog dijela na ostavini, te se utvrđuje da je tužiteljica nasljednica pok. P. J. u dijelu od 1/7, slijedom čega su joj tuženici M. J., J. J. I R. J., svi iz D., dužni isplatiti na ime njezinog zakonskog nasljednog dijela iznos od 26.042,04 Eur i 139,08 USA dolara, sa zakonskom zateznom kamatom u valuti glavnice, koju banka u mjestu ispunjenja plaća na devizne štedne uloge po viđenju, počevši od 27. travnja 1998. godine pa do isplate.“

Ovo iz razloga, jer da je tužiteljica zbog isteka roka iz čl. 117. st. 2. Zakona o obveznim odnosima ("Narodne novine" broj 53/91, 73/91, 113/93, 3/94, 7/96, 91/96, 112/99 i 88/01; dalje ZOO) izgubila pravo zahtijevati poništenje nasljedničke izjave o odricanju od nasljedstva od 4. ožujka 1998.

Protiv te pravomoćne drugostupanjske presude reviziju je podnijela tužiteljica zbog svih revizijskih razloga iz čl. 385. st. 1. Zakona o parničnom postupku ("Narodne novine" broj 53/91, 91/92, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 84/08; dalje ZPP), te prediaže da se revizija prihvati i drugostupanjska presuda preinači.

Tuženici nisu odgovorili na reviziju.

Revizija je osnovana.

Osporena presuda ispitana je u granicama iz čl. 392. a/ st. 1. ZPP.

Revizijski razlog bitne povrede odredaba parničnog postupka nije ocijenjen, jer se u reviziji određeno ne navodi koja bi bitna povreda odredaba parničnog postupka zbog koje se revizija može izjaviti bila učinjena.

Ostvaren je revizijski razlog pogrešne primjene materijalnog prava.

Pogrešna primjena materijalnog prava postoji kad sud nije primijenio odredbu materijalnog prava koju je trebao primijeniti ili kad takvu odredbu nije pravilno primijenio (čl. 356. ZPP).

U ovom sporu radi poništenja izjave o odricanju od nasljedstva zbog tužiteljice nesposobnosti za rasuđivanje, odnosno zbog ograničene poslovne sposobnosti, drugostupanjski je sud pogrešno primijenio materijalno pravo kada je odlučio da je tužiteljici zbog isteka roka iz čl. 117. st. 2. ZOO prestalo pravo zahtijevati poništenje izjave o odricanju od nasljedstva i tužbeni zahtjev odbio.

Kad je u pitanju poništenje pobojnog ugovora, odnosno nasljedničke izjave o odricanju od nasljedstva zbog ograničene poslovne sposobnosti (čl. 111. ZOO), kao što je to u konkretnom slučaju, tada ne važe rokovi iz čl. 117. ZOO, već se glede roka za podnošenje tužbe za poništaj nasljedničke izjave primjenjuje odredba čl. 59. ZOO.

Naime, odredbe čl. 117. ZOO o prestanku prava zahtijevati poništenje pobojnog ugovora zbog isteka roka od jedne godine od saznanja za razlog poboynosti (subjektivni rok), odnosno tri godine od sklapanja ugovora (objektivni rok) primjenjuju se samo za ugovore koji su pobojni zbog mana volje (prijetnje, zablude i prijevare), a ne i one koji su pobojni zbog poslovne nesposobnosti.

Za ugovore koji su pobojni zbog ograničene poslovne sposobnosti mjerodavna je odredba čl. 59. ZOO, prema kojoj poslovno sposobna osoba može zahtijevati da se poništi ugovor koji je bez potrebnog odobrenja sklopila za vrijeme svoje ograničene poslovne sposobnosti, samo ako je tužbu podnijela u roku od tri mjeseca od dana stjecanja potpune poslovne sposobnosti.

Tumačenjem argumentum a contrario citirana odredba čl. 59. ZOO dolazi do primjene samo u slučaju ako je ograničeno poslovno sposobna osoba naknadno stekla (potpunu) poslovnu sposobnost, odnosno ako je prestao uzrok nesposobnosti, što znači da ako ne prestane uzrok nesposobnosti, odnosno ako osoba ne stekne potpunu poslovnu sposobnost, da se ugovor može pobijati sve dok ograničena poslovna sposobnost traje.

U konkretnom slučaju u postupku je utvrđeno da tužiteljica u vrijeme davanja nasljedničke izjave o odricanju od nasljedstva (4. ožujka 1998.) zbog duševne bolesti nije bila u potpunosti sposobna da se brine o svojim pravima, da joj je u tijeku ovog parničnog postupka rješenjem istog prvostupanjskog suda broj R-44/06 od 13. veljače 2007. djelomično oduzeta poslovna sposobnost, tako da ista ne može sklapati ugovore koji bi za nju bili štetni, odreći se nasljedstva ili dara ili opteretiti svoju imovinu, te da je rješenjem Centra za socijalnu skrb Daruvar od 23. travnja 2007. stavljena pod skrbništvo i da joj je imenovan skrbnik.

Iz tako utvrđenih činjenica proizlazi da je tužiteljica i u vrijeme podnošenja tužbe bila ograničeno poslovno sposobna i da joj nije prestalo pravo zahtijevati poništenje izjave o odricanju od nasljedstva.

Budući da je u postupku utvrđeno da je tužiteljica izjavu o odricanju od nasljedstva dala u stanju ograničene poslovne sposobnosti, to je prvostupanjski sud pravilno odlučio da je zbog ograničene poslovne sposobnosti tužiteljice izjava o odricanju od nasljedstva pobojna i istu poništio.

Budući da je u postupku utvrđeno da je tužiteljica zakonska nasljednica iza svog pokojnog ujaka P. J. u 1/7 dijela i da joj na ime tog nasljednog dijela pripada iznos od 26.042,04 EUR i 139,08 USA dolara, to je na temelju odredbe iz čl. 395. st. 1. ZPP, odlučeno kao u izreci.

Odluka o trošku temelji se na odredbi čl. 166. st. 2. ZPP, a trošak je odmjeran kao u prvostupanjskoj odluci o trošku, uvećano za sastav revizije 3.750,00 kn i PDV 825,00 kn.

U Zagrebu, 7. listopada 2009.

Predsjednik vijeća:

Ivan Mikšić, v. r.

2. Ništetni i pobjojni ugovori

2.1 Primjer ništetnih i pobjojnih ugovora

Razliku u pravnom položaju strana ugovora koji nije ništetan i koji je ništetan pokušati ću objasniti na primjeru kupoprodajnog ugovora.

Ugovor o kupoprodaji stana

_____ (u daljnjem tekstu: Prodavatelj) i _____ (u daljnjem tekstu: Kupac) zaključuju slijedeći

KUPOPRODAJNI UGOVOR

Članak 1.

Ugovorne strane utvrđuju da je Prodavatelj na osnovi prodajnog Ugovora od dana _____ etažni vlasnik dvosobnog stana br. _____, u zgradi s više stanova na adresi _____ u mjestu _____, te razmjerno tom stanu vlasnik zajedničkih prostorija, dijelova objekata i uređaja te funkcionalnog zemljišta zgrade na prije navedenoj adresi.

Stan ima ukupno _____ m² stambene površine i pomoćnih prostorija, od toga kuhinju od _____ m², sobu _____ m², sobu _____ m², predsobije _____ m², WC i kupaonicu _____ m², balkon _____ m² i druge prostorije (podrum) _____ m².

Stan nije upisan kao etažno vlasništvo i nalazi se na drugom katu zgrade, na parc.br. _____, upisan u zk.ul.br. _____, k.o. _____, u zemljišnoj knjizi Općinskog suda u _____.

Članak 2.

Prodavatelj prodaje i daje Kupcu stan iz 1. članka ovog Ugovora za dogovorenu cijenu od _____ HRK.

Članak 3.

Kupac _____ za dogovorenu cijenu kupuje od Prodavatelja _____ stan iz 1. članka ovog Ugovora, te preuzima kupljen stan u svoje vlasništvo danom potpisivanja ovog Ugovora.

Članak 4.

Prodaja se obavlja slobodno od bilo kakvih tereta.

Članak 5.

Fizičko preuzimanje i posjed kupljenog stana nastupa za Kupca dana _____.

Kupac je stan koji je predmet ovog Ugovora razgledao, te ga kupuje u stanju u kakvom jest na dan sklapanja ovog Ugovora.

Prodavatelju je ugovorena cijena plaćena u cijelosti.

Članak 6.

Porezne obveze nastale po ovom Ugovoru i troškove sastavljanja ovog Ugovora snosi Kupac, a ostale troškove, ukoliko drugačije nije određeno važećim propisima snosi Prodavatelj.

Članak 7.

Prodavatelj dopušta da se kod zk ul. br. _____ k.o. _____ na parc. br. _____, stanu br. _____, na drugom katu uknjiži etažno vlasništvo stana iz 1. članka ovog Ugovora te razmjerni suvlasnički udio na zajedničkim prostorijama, u dijelovima i uređajima objekata, te funkcionalnom zemljištu, sve u korist Kupca.

Članak 8.

Sve eventualne sporove iz ovog Ugovora ugovorne strane nastojati će riješiti mirnim putem, a u slučaju nemogućnosti takvog rješenja ugovaraju nadležnost suda u _____.

Ovaj Ugovor sklopljen je u 6 (šest) primjeraka od kojih svaka ugovorna strana zadržava po 3 (tri) primjerka.

U _____, dana _____.

Prodavatelj _____ Kupac _____

Slika 1. Obrazac kupoprodajnog ugovora

Ako direktor vrlo povoljno kupuje stan od svoje zaposlenice ili liječnik od pacijenta, a političar na vlasti praktično od bilo koga, zakonski se to smatra zelenaškim i ništetnim ugovorom. No, zelenaški ugovor je ograničen rokom, pa ga to čini sličnim ugovorima koji se pobijaju.

Primjer

Nedavno je pred jednim hrvatskim sudom prvog stupnja donesena odluka kojom je odbijen zahtjev za pobijanje (poništenje) ugovora o prodaji zemljišta u građevnom području. Konkretno, zemljište se nudilo na prodaju dosta jeftino, s opisom gdje se nalazi i tvrdnjom da je u građevnom području. Kupac je žureći iskoristiti prigodu sklopio ugovor, platio cijenu i uknjižio se, sve u rekordnom roku. Kada se obratio radi izdavanja građevne dozvole, saznao je da je točno da je to građevno područje, ali dio građevnog područja na kojemu je dopuštena gradnja samo javnih sadržaja – parkova. Obratio se prodavatelju i tražio novac natrag, a kada je odbijen, obratio se sudu. Sud je zauzeo stav da tužitelj nije u pravu, jer da nije prevaren – tužitelj je iz relativno niske cijene morao zaključiti da je potrebna daljnja provjera, što nije učinio, pa treba snositi i posljedice svojega nepažljivog postupanja. Sud je dalje u odluci naveo da bi bilo drukčije da je prodavatelj jamčio da je riječ o zemljištu na kojemu je dopuštena gradnja obiteljske, stambene ili poslovne zgrade, što konkretno nitko nije ni tvrdio.

Takvi i slični slučajevi u praksi su vrlo česti, a pri tome mnogi ne znaju što se točno krije iza pravnih instituta ništavih ili poboynih ugovora i kako se njima služiti.

Riječ je o dva pravna pojma, dva pravna instituta koja su samo prividno slična, a stvarno vrlo različita, pri čemu negdje između njih postoji i treća grupa, a to su zelenaški pravni poslovi. Država ima daleko veći interes kod ništetnih pravnih poslova, pa zato potpuno drukčije, odnosno strože nego kod poboynih ugovora, propisuje rokove za pokretanje postupka, osobe koje na to imaju pravo, vodi li sud računa o toj nezakornosti po službenoj dužnosti ili ne, pa i slučajeve same ništetnosti i poboynosti. Zapravo, baš na tim pitanjima se i vidi je li nešto ništetno ili poboyno.¹³

¹³ <http://www.hazud.hr/kada-je-ugovor-nistetan-a-kada-se-moze-pobijati-i-nakon-sto-godina-nezakornit-ugovor-se-moze-ponistiti/>

2.2 Kada je ugovor ništetan, a kada nije

Kad ugovor nije ništetan, prodavatelj može zahtijevati isplatu cijene, a kupac predaju stvari, a kad je ništetan niti prodavatelj ima pravo zahtijevati isplatu cijene, niti kupac predaju stvari, nego prodavatelj ima pravo zahtijevati vraćanje stvari – ako je stvar predao kupcu – a kupac vraćanje cijene – ako je platio prodavatelju. Uz to i jedna i druga strana ima pravo od druge strane zahtijevati naknadu štete, ako su ispunjene pretpostavke za to.

Sljedeći primjer iz sudske prakse (Broj: Rev 717/09-2) pokazuje nam presudu u kojoj se ugovor o doživotnom (dosmrtnom) uzdržavanju pokušava prikazati kao ništetan.

U IME REPUBLIKE HRVATSKE

PRESUDA

Vrhovni sud Republike Hrvatske u Zagrebu u vijeću sastavljenom od sudaca mr. sc. Jadranka Juga predsjednika vijeća, Davorke Lukanović-Ivanišević članice vijeća i sutkinje izvjestiteljice, Đure Sesse člana vijeća, Mirjane Magud članice vijeća i Damira Kontreca, člana vijeća, u pravnoj stvari tužitelja 1. A. V. i 2. A. V., oboje iz Z., zastupanih po zajedničkim punomoćnicima K. G., odvjetniku u Ž. i J. Č., odvjetniku u O. društvu B. i Č.

J.t.d. iz V., protiv tuženika I. V. iz B. G. zastupanog po punomoćniku D. I., odvjetniku u O. društvu Ž. R. i K. iz S. B., radi ništavosti ugovora o dosmrtnom uzdržavanju, odlučujući o reviziji tužitelja izjavljenu protiv pravomoćne presude Županijskog suda u Vukovaru broj Gž212/09-3 od 12. ožujka 2009., kojom je potvrđena presuda Općinskog suda u Županji broj P-

688/07 od 10. studenog 2008., u sjednici održanoj 30. kolovoza 2011.,

presudio je:

Revizija tužitelja odbija se kao neosnovana.

Trošak odgovora na reviziju tuženiku se ne dosuđuje.

Obrazloženje

Presudom suda prvog stupnja odbijen je tužbeni zahtjev koji glasi:

„Utvrđuje se u cijelosti pravno ništetnim ugovor o doživotnom (dosmrtnom) uzdržavanju poslovní broj OU ... od 23. svibnja 2007., sklopljen između I-tužitelja A. V. iz Z., kao primatelja uzdržavanja s jedne strane, II. tužiteljice A. V. iz B. G., kao treće osobe i tuženika I. V. iz S. B. (sada na adresi u B. G.), kao davatelja uzdržavanja.

Određuje se u zemljišnoknjižnom ulošku broj ..., ..., ... i ..., sve u k.o. B. G., uspostava zemljišnoknjižnog stanja kako je bilo prije provedbe ugovora o doživotnom uzdržavanju posl. broj OU ... od 23. svibnja 2007., tako da se u navedenim zemljišnoknjižnim ulošcima ima brisati uknjiženo pravo vlasništva s imena tuženika, kao i pravo uknjiženog stvarnog tereta na ime I. II. tužitelja, uz istovremeni upis prava vlasništva na navedenima na ime 1. tužitelja“.

Ujedno je prvostupanjskom presudom odbijen i podredni tužbeni zahtjev koji glasi: „Poništava se u cijelosti ugovor o doživotnom (dosmrtnom) uzdržavanju poslovní broj OU ... od 23. svibnja 2007., sklopljen između I. tužitelja A. V. iz Z., kao primatelja uzdržavanja s jedne strane, II. tužiteljice A. V. iz B. G., J. kao treće osobe, i tuženika I. V. iz S. B., . (sada na adresi u B. G., .), kao davatelja uzdržavanja.

Određuje se u zemljišnoknjižnom ulošku broj ..., ..., ... i ..., sve u k.o. B. G., uspostava zemljišnoknjižnog stanja kako je bilo prije provedbe ugovora o doživotnom uzdržavanju, posl. broj ... od 23. svibnja 2007., tako da se u navedenim zemljišnoknjižnim ulošcima ima brisati uknjiženo pravo vlasništva sa imena tuženika, kao i pravo uknjiženog stvarnog tereta na ime I. i II. tužitelja, uz istovremeni upis prava vlasništva na navedenima na ime I. tužitelja“.

Istom je odlukom naloženo tužiteljima da tuženiku naknade parnični trošak u iznosu od 36.600,00 kn, u roku od 15 dana.

Presudom suda drugog stupnja odbijena je žalba tužitelja kao neosnovana, pa je gore navedena presuda suda prvog stupnja potvrđena.

Protiv pravomoćne presude suda drugog stupnja reviziju podnose tužitelji, pozivom na bitne povrede odredaba parničnog postupka i na pogrešnu primjenu materijalnog prava. Predlažu da se revizija prihvati i nižestupanjske preinače tako što bi se prvotno postavljeni tužbeni zahtjev na utvrđenje ništavosti prihvatio, a podredno onaj za poništenjem navedenog ugovora i uspostavom zemljišnoknjižnog stanja i tuženiku naložilo naknaditi parnični trošak tužiteljima zajedno s troškom revizije. Podredno predlažu da se revizija prihvati, a nižestupanjske presude ukinu i predmet vrati sudu prvog stupnja na ponovno suđenje.

U odgovoru na reviziju tuženik se reviziji usprotivio smatrajući ju neosnovanom, pa je predložio da se ona odbije. Tuženik traži i troškove odgovora na reviziju.

Revizija nije osnovana.

Predmet spora predstavlja zahtjev tužitelja za utvrđenje ugovora o doživotnom uzdržavanju ništetnim, jer da se stranke nisu sporazumjele o bitnim sastojcima ugovora, tj. da postoji nesporazum o pravnoj prirodi i predmetu ugovora, kao i iz razloga nesposobnosti prvotuzitelja za sklapanje ovakve vrste pravnog posla. Podredno da postoje razlozi za poništenje ugovora zbog bitne zablude i prijevarnog postupanja tuženika kao jedne od ugovornih strana.

U smislu odredbe čl. 392. st. 1. Zakona o parničnom postupku ("Narodne novine" broj 53/91, 91/92, 112/99, 117/03, 88/05, 2/07, 84/08 i 123/08 – dalje ZPP) ovaj revizijski sud ispituje pobijanu presudu u onom dijelu u kojem se ona pobija revizijom i u okviru određeno navedenih revizijskih razloga, a pazeći po službenoj dužnosti na pogrešnu primjenu materijalnog prava i na bitnu povredu odredaba parničnog postupka iz čl. 354. st. 2. toč. 8. ZPP-a.

Ispitujući na takav način pobijanu presudu ne nalazi se da bi u njenom donošenju bila počinjena bitna povreda odredaba parničnog postupka iz čl. 354. st. 2. toč. 8. ZPP na koju ovaj sud pazi po službenoj dužnosti, a nije počinjena ni bitna povreda iz čl. 354. st. 2. toč. 11. ZPP-a, jer presuda sadrži razloge, oni su jasni i nema proturječja zbog čega se presuda u svemu može ispitati.

Ne predstavlja bitnu povredu odredaba parničnog postupka dovođenje revizijom u pitanje pravilnost utvrđenog činjeničnog stanja. Prigovori pak na pravilnost utvrđenog činjeničnog stanja nisu, u smislu čl. 385. ZPP-a, zakonom dopušteni revizijski razlozi.

Za ocjenu pravilnosti u primjeni materijalnog prava ovaj je revizijski sud pošao od, u postupku suda prvog stupnja, utvrđenog činjeničnog stanja, koja je prihvatio i sud drugog stupnja, a ta su:

- da je između stranaka sklopljen 23. svibnja 2007. ugovor o dosmrtnom uzdržavanju,
- da je prvotuzitelj u trenutku potpisivanja ugovora, s obzirom na svoje duševno stanje, bio sposoban očitovati vlastitu volju i sklapati pravne poslove, pa tako i navedeni ugovor o dosmrtnom uzdržavanju, te dati punomoć za zastupanje u ovom postupku, te je mogao biti svjestan i pravnih posljedica sklapanja ovakve vrste poslova,
- da je osim toga tužitelj u više navrata razgovarao s tuženikom i njegovim ocem o uvjetima sklapanja ovog ugovora prije samog zaključenja, a o tome je razgovarao i sa javnim bilježnikom,
- da je tuženik inzistirao da se sklopi navedeni ugovor uz prijenos vlasništva odmah nakon sklapanja, kako bi mogao ostvariti državne subvencije i kredite,
- da je tužitelj imao saznanja da tuženik inzistira na prijenosu vlasništva odmah, na što je pristao i bio suglasan da se takav ugovor i zaključi.

Slijedom takvih utvrđenja pravilni su zaključci nižestupanijskih sudova da predmetni ugovor ne trpi iz razloga ništetnosti, jer su se stranke, sukladno odredbi čl. 247. Zakona o obveznim odnosima ("Narodne novine" broj

35/05 – dalje ZOO), suglasile o bitnim sastojcima ugovora, s time da se prethodno u više navrata vodio razgovor o svim ugovornim uvjetima i tek nakon toga je predmetni ugovor sastavljen i potpisan po strankama.

Nisu ostvarene niti pretpostavke da bi se moglo smatrati da je između stranaka došlo do nesporazuma prilikom sačinjenja predmetnog ugovora o dosmrtnom uzdržavanju, u smislu čl. 282. ZOO, jer su one bile svjesne pravne naravi ugovora i posebno prelaska imovine na davatelja uzdržavanja još za života primatelja uzdržavanja.

Kako je tužitelj znao kakav ugovor sklapa i potpisuje i pod kojim uvjetima, te što je predmet tog ugovora i pravne posljedice navedenog ugovora, pravilni su zaključci nižestupanijskih sudova da se ne radi niti o prividnom ugovoru iz čl. 285. ZOO, a niti da bi prilikom zaključenja navedenog ugovora ovaj bio zaključen u bitnoj zabludi iz čl. 280. ZOO.

Suprotno reviziji, navedeni ugovor nije ništetan niti iz formalnih razloga, pozivom na odredbu iz čl. 586. ZOO, u svezi s čl. 290. ZOO.

Ovo stoga, jer je u predmetnom ugovoru koji je u pisanom obliku sačinjen pred javnim bilježnikom prvotužitelj naveden kao primatelj uzdržavanja, a tuženik kao davatelj uzdržavanja, s time da je kao primatelj uzdržavanja navedena i drugotužiteljica, koja to pravo ostvaruje za života, ali i nakon smrti prvotužitelja, pa u tom potonjem dijelu predmetni ugovor ima elemente ugovora u korist treće osobe, u smislu čl. 337. ZOO, što je, suprotno reviziji, zakonom dopušten oblik.

Prema tome, zaključeni ugovor o dosmrtnom uzdržavanju između stranaka proizvodi pravne učinke ugovora iz čl. 586. ZOO.

Revizijskim navodima odluka suda ničim nije dovedena u sumnju jer je u ovom postupku nepobitnim utvrđeno kako je prvotužitelj bio u vrijeme zaključenja ugovora sposoban shvatiti značaj svojih postupaka i posljedica zaključenog ugovora, upravo u bitnom njegovom sadržaju prijelaza imovine već za života na davatelja uzdržavanja, kao i glede ispunjenja obveze uzdržavanja u novčanom obliku.

Niti pozivanje u reviziji na raskidne osnove po kojima bi se prekinuo učinak zaključenog ugovora o dosmrtnom uzdržavanju, ne mogu dovesti u sumnju odluku suda jer se u konkretnom slučaju u postupku nije raspravljalo o raskidnim osnovama. Naime, tužitelji su ustali tužbom radi utvrđenja ugovora ništetnim, a podredno radi njegovog poništenja, a ne i njegovog raskida, a sud je, sukladno čl. 2. st. 1. ZPP-a, dužan odlučivati u granicama zahtjeva koji su stavljani u tijeku prvostupanijskog postupka.

Iz navedenih je razloga zato valjalo u svemu reviziju tužitelja kao neosnovanu odbiti i tako odlučiti kao u izreci ove presude, pozivom na odredbu iz čl. 393. ZPP.

U Zagrebu, 30. kolovoza 2011.

Predsjednik vijeća:

mr. sc. Jadranko Jug, v.r.

2.3 Ništetnost i nemogućnost ispunjenja

Ništetnost se, također, ne može poistovjetiti s nemogućnošću ispunjenja. Često strane mogu ispuniti ono na što su se obvezale ništetnim ugovorom (primjerice kupoprodaju opojnih droga protivno prisilnim normama), ali ne postoji pravna zaštita jer namjeravana prava, odnosno obveze, nisu nastali, pa ne mogu uživati pravnu zaštitu.

S druge strane, ponekad zbog ništetnosti neće i moći biti ispunjeno ono na što se strana ništetnog pravnog posla obvezala (ako je, primjerice, kupoprodajni ugovor za nekretninu ništetan zato što nije u pisanom obliku, prodavatelj neće moći kupcu prenijeti vlasništvo – koje se stječe upisom u zemljišne knjige – jer će prijedlog za upis vlasništva u zemljišne knjige biti odbijen).

Iz okolnosti što se ništetnošću pravnih poslova štite temeljna načela društvenog uređenja, odnosno javni poredak, proizlazi da:

- ništetnost postoji po samom zakonu
- na ništetnost sud pazi po službenoj dužnosti,
- pravo na isticanje ništetnosti se ne gasi
- na ništetnost se može pozivati svaka zainteresirana osoba.

Postojanje ništetnosti po samom zakonu – ili nastupanje ništetnosti *ex lege* – znači da je pravni posao ništetan čim postoji neki od razloga ništetnosti, bez potrebe da neko državno tijelo poništi učinke pravnog posla – jer namjeravani učinci uopće nisu nastali. Dosljedno tome, u svezi s pitanjem ništetnosti pravnog posla sud ne može donijeti ni osuđujuću ni pravostvarajuću presudu, nego samo utvrđujuću presudu, tj. presudu kojom samo utvrđuje (deklarira) da je pravni posao ništetan. Razumije se da se takvo utvrđenje odnosi na trenutak poduzimanja pravnog posla (*ex tunc*) i djeluje od tog trenutka jer je pravni posao bio po samom zakonu ništetan već u trenutku kad je poduzet.

Iako pravni poslovi pripadaju privatnom pravu, sud je dužan, u okviru svoje nadležnosti, paziti i na javne interese u mjeri u kojoj je to propisano, pa stoga na ništetnost sud pazi po službenoj dužnosti. To znači da, kad je riječ o pitanju ništetnosti, nije potrebna inicijativa

strane pravnog posla, ili treće osobe – da bi sud razmotrio pitanje ništetnosti pravnog posla i o njemu odlučio – nego sam treba uočiti da je pravni posao ništetan i to uzeti u obzir pri odlučivanju.¹⁴

U svezi s obvezom suda da na ništetnost pazi po službenoj dužnosti, dvojbeno stajalište sadržava Odluka VSRH Rev 282/05 od 16. studenoga 2005. Prema toj odluci:

»Točno je, kako je utvrdio drugostupanjski sud da materijalno pravo doduše određuje da sud na ništetnost pravnog posla pazi po službenoj dužnosti ..., ali parnični sud sudi samo u granicama zahtjeva ... Naime, tužbeni zahtjev jedino određuje koje su činjenice relevantne, pa je materijalno pravo pravilno primijenjeno kada je odbijen tužbeni zahtjev jer se sudovi nisu mogli upuštati u utvrđenje o postojanju razloga apsolutne ništetnosti.«¹⁵

Ovo je stajalište dvojbeno zato što iz njega proizlazi da sud ne bi trebao uzimati u obzir činjenice koje ukazuju na ništetnost, ako te činjenicu nisu relevantne za odluku o tužbenom zahtjevu koji nije upravljen na utvrđenje ništetnosti. Umjesto toga, odlučivanje u granicama tužbenog zahtjeva prema čl. 2. ZPP i odlučivanje koje su činjenice relevantne u tom smislu, nikako ne može biti opravdanje za propuštanje suda da temeljem utvrđenih činjenica (koje za sam zahtjev nisu relevantne), utvrdi ništetnost ugovora, makar kao prethodno pitanje.

Slično stajalište zastupa se i u Odluci VSRH Rev 908/04 od 29. rujna 2005. godine, koja glasi:

»Prema odredbi čl. 109. ZOO sud po službenoj dužnosti pazi na ništetnost ugovora i na ništetnost se može pozivati svaka zainteresirana osoba. Spomenuta zakonska odredba ne daje sudu pravo da protivno čl. 2. st. 1. ZPP-a odlučuje o onom što nije u okviru postavljenog tužbenog zahtjeva. Dakle, da utvrdi ugovor ništetnim iako se tužbenim zahtjevom traži poništenje ugovora. Ta odredba daje sudu pravo da po službenoj dužnosti ocijeni je li neki pravni posao ništetan, razmatrajući to kao prethodno pravno pitanje od razrješenja kojeg zavisi odluka suda o osnovanosti tužbenog zahtjeva. Kao što bi bio slučaj da se traži ispunjenje činiidbe na temelju ništetnog ugovora.«¹⁶

¹⁴ Zakon o obveznim odnosima NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15 čl. 327

¹⁵ <https://sudskapraksa.csp.vsrh.hr>

¹⁶ <https://sudskapraksa.csp.vsrh.hr>

2.4 Rok za poništavanje ništetnih i pobjasnih ugovora

Pravo na isticanje ništetnosti ne može se ugasiti – što znači da ono ne prestaje. Ono ne podliježe nikakvim zastarnim ili prekluzivnim rokovima i – ako postoji pravni interes – tužba radi utvrđenja ništetnosti može se podignuti bez vremenskog ograničenja, a bez vremenskog ograničenja sud i *ex offo* treba uzeti u obzir ništetnost pravnog posla¹⁷.

Kod ništetnosti (koja se još naziva prema uzoru na rimsko pravo apsolutna ništetnost) nema nikakvih rokova, što znači da se s tužbom ne može zakasniti. Dakle, čak i u slučaju tužbe nakon, primjerice, 100 godina ona će biti pravodobna. Naravno, to ne znači i da će biti usvojena, a protek vremena svakako otežava postupak dokazivanja.

Kod pobjasnosti ili pobijanja ugovora postoje subjektivni i objektivni rokovi. Tako onaj tko želi pobiti neki ugovor mora pokrenuti tužbu najkasnije godinu dana od saznanja za razlog pobjasnosti (subjektivni rok), ali ta godina mora biti unutar tri godine koje se računaju od datuma sklapanja ugovora (objektivni rok). To znači da se može dogoditi da nekome prođu te tri godine, a da nije ni znao da je bio u zabludi ili da je bio prevaren i slično, što znači da je zakasnio s tužbom. Zakonodavac, naime, smatra da ti slučajevi nezakonitosti nisu toliko opasni za državu i sustav u cjelini, pa se strogim i kratkim rokom potiče svakoga tko je u takvoj situaciji da se ponaša na način koji jamči da će unutar roka, ako je bilo razloga, za pobjasnost i saznati.

Kod ništetnosti nema nikakvih ograničenja, što znači da tužitelj može biti bilo tko, jer podnošenjem tužbe praktično radi u korist države. Zakonodavac propisuje da tužitelj može biti svaka zainteresirana osoba, što je bitno lakše ispuniti nego da je potreban npr. pravni interes. Kod pobjasnosti je krug ovlaštenih osoba jako sužen. To pravo pripada samo onoj ugovornoj strani u čiju korist je pobjasnost ustanovljena, dakle npr. ona koja je prevarena, koja je bila u zabludi, koja je bila prisiljena. Naravno, ako je ta osoba umrla, a rokovi još teku, to pravo pripada i nasljednicima te osobe.¹⁸

¹⁷ Zakon o obveznim odnosima NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15 čl.328.

¹⁸ <http://www.hazud.hr/kada-je-ugovor-nistetan-a-kada-se-moze-pobijati-i-nakon-sto-godina-nezakonit-ugovor-se-moze-ponistiti/>

Ništetni pravni poslovi mogu utjecati na položaj trećih osoba koje nisu njihove strane (primjerice, one mogu poduzeti nešto što, na njihovu štetu, mijenja njihov pravni položaj, ne znajući za ništetnost). Kako, k tome, ustanova postoji u javnom interesu, na ništetnost se ne mogu pozivati samo strane ništetnog pravnog posla, nego se na ništetnost može pozivati i svaka treća zainteresirana osoba, a pravo zahtijevati utvrđenje ništetnosti ima i državni odvjetnik.¹⁹

¹⁹ Zakon o obveznim odnosima NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15 čl.327. ZOO.

3. Razlozi ništetnosti i pobojnosti ugovora

3.1 Općenito o razlozima ništetnosti i pobojnosti

Općenito govoreći, razlog ništetnosti je protivnost pravnog posla javnom poretku, odnosno njegovim sastojnicama, a to su Ustav, prisilne pravne norme i moral društva.²⁰

Protivnost Ustavu ne znači samo protivnost ustavnim načelima, nego i konkretnim odredbama Ustava. To znači da čak i u slučajevima u kojima ustavna načela i konkretne odredbe ne bi bili razrađeni u zakonima u obliku prisilnih norma, protivnost pravnog posla izravno Ustavu dovodi do ništetnosti pravnog posla. Kako bi se izbjegle ovakve situacije potrebna je kontrola koja može biti pozitivna i negativna.

Kontrola je pozitivna kada zahtjeva od stranaka da u svoj budući ugovor unesu određene sadržaje kako bi ugovor bio valjan. Negativna kontrola ugovora zahtjeva od stranaka da određene sadržaje isključe iz budućeg ugovora jer će u protivnom takav sadržaj negativno utjecati na valjanost ugovora.

U hrvatskom obveznom pravu postoje sljedeći razlozi ništetnosti nekog ugovora:

- poslovna nesposobnost stranaka
- nevaljanost i nesuglasnost očitovanja volje (školski primjer, šala, nesporazum, prividan ugovor)
- nemogućnost, nedopustivost, neodređenost i neodredivost činidbe
- nedopuštenost pobude za sklapanje ugovora
- nepostojanje potrebnog oblika
- zelenaški ugovor

²⁰ Čl. 322. st. 1. ZOO. Slično i čl. 1418. CCT, čl. 20. OR i par. 134. i 138. BGB. Prema odredbi II. – 7:301 DCFR, ugovor je ništetan u mjeri u kojoj vrijeda načelo priznato kao osnovu zakonima država članica EU i ništetnost je potrebna za ostvarenje, osnaženje, tog načela, kao i – prema odredbi II. – 7:302 DCFR – posljedice povrede prisilnih normi, ponajprije one koje su izričito propisane tim normama. Ako posljedice nisu izričito propisane tim normama, sud može utvrditi da je ugovor valjan, poništiti ugovor ili izmijeniti ugovor ili njegove učinke, a odluka o tome treba biti odgovarajući i razmjerni odgovor na povredu, uzimajući u obzir sve okolnosti, uključujući svrhu povrijeđenog pravila, osobe radi čije zaštite ono postoji, moguće sankcije, ozbiljnost povrede, postojanje namjere za povredu i bliskost odnosa povrede i ugovora.

3.2 Poslovna nesposobnost stranaka

Jedan od razloga ništetnosti je poslovna nesposobnost stranaka. Da bi se sklopio pravovaljani ugovor potrebno je da ugovaratelj ima poslovnu sposobnost koja se zahtijeva za sklapanje tog ugovora.²¹ U RH su poslovno nesposobni maloljetnici (osim onih koji sklope brak ili ranije postanu roditeljem) i punoljetne osobe lišene poslovne sposobnosti. Što se pravnih osoba tiče, one mogu sklapati ugovore u pravnom prometu u okviru svoje pravne sposobnosti.²² Međutim treba znati da su pravni poslovi koje sklopi pravna osoba s trećima izvan djelatnosti koje čine predmet njezina poslovanja, valjani te će sankcija za takav sklopljeni pravni posao biti jedino prekršajnopravna.²³

Škole prirodnog prava smatraju da svatko tko je pravno sposoban jest (ili će to brzo postati) i poslovno sposoban.

Znanost 20. stoljeća u značajnoj mjeri mijenja postulate prirodnopravne škole o značenju slobodne volje pri sklapanju pravnih poslova. Zasluga za to pripada, u prvom redu, novom učenju o pravu osobnosti (na pravnom planu) i na izvanpravnom području, suvremenom razvoju psihologije i psihijatrije.

Učenje o pravu osobnosti prihvaća da su svi ljudi jednaki u svome dostojanstvu te donosi novi koncept da je svaki čovjek različita osoba i time na pravnu scenu donosi pojam konkretnog čovjeka.

Moderna medicina, psihologija i psihijatrija napose, ne samo da nadopunjuju učenje o pravu osobnosti nego čine njegov sastavni dio. Psihologija i psihijatrija, nasuprot školi prirodnog prava s konceptom čovjeka koji apsolutno gospodari svojom voljom, u prvi plan stavljaju "ranjivog čovjeka", dakle takvog čovjeka, koji unatoč pravom regulirane pravne i poslovne sposobnosti, u sve većoj mjeri biva determiniran čimbenicima koji su izvan njegove volje.

Postaje doista nužno pomiriti zahtjeve učenja o pravu osobnosti (te psihologije i psihijatrije) sa zahtjevima pune pravne sigurnosti. Ako bi bitni postulati pravne sigurnosti bilo čime bili dovedeni u pitanje, moderni koncept prirodne poslovne (ne)sposobnosti, zapravo ne bi imao svoje pravno opravdanje.

²¹ ZOO čl.276., NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15

²² Zakon o obveznim odnosima NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15 čl.274.st.1

²³ <http://klinika.pravo.unizg.hr/content/nistetnost-pravnih-poslova>

Za hrvatsku pravnu znanost i praksu građanskog prava neki aspekti problema već su uočeni, ponekad proturječno, ali ipak u dostatnoj mjeri može se reći da hrvatsko pravo (barem po sadržaju) poznaje institut prirodne poslovne nesposobnosti.

Neke životne situacije koje izazivaju i aktualiziraju problem prirodne poslovne nesposobnosti su:

- uznapredovale bolesti,
- depresije,
- anksiozna stanja,
- shizofrenija,
- stress,
- uzbuđenja i strasti,
- u stanju determiniranom specifičnim karakterološkim osobinama,
- u hipnozi,
- žudnji za novcem,
- pod utjecajem alkohola ili droge i
- akutne teške bolesti i sl.

“Prirodna poslovna nesposobnost” može se definirati, odnosno nazvati i na negativan način, tj. po onome što ona nije. “Prirodna poslovna nesposobnost” nije “pravna (sudska) poslovna nesposobnost”.

Između ova dva pojma postoje bitne razlike:

- “pravna poslovna nesposobnost” nastupa po zakonu, odnosno odlukom suda; ona postoji po zakonu do stjecanja (barem) ograničene poslovne sposobnosti, a sudskom odlukom i nakon stjecanja pune poslovne sposobnosti;
- osoba kojoj je u potpunosti oduzeta poslovna sposobnost nesposobna je za sve poslove i svi su eventualno sklopljeni poslovi pravno nevaljani; iznimka od toga kao primjena pravila “lucida intervalla” mora biti posebno dokazana (i onda pravni posao biva valjan);
- pravna odnosno sudski određena poslovna nesposobnost može biti graduelno organizirana (ograničena poslovna nesposobnost, potpuna poslovna nesposobnost).

No, s druge strane, ne mogu se ne vidjeti i određene sličnosti. One se napose ogledaju u sljedećem:

razlozi pravnog određivanja, posebno sudskog određivanja oduzimanja poslovne nesposobnosti jesu i mogu biti vrlo slični. Ta sličnost, teoretski, može varirati od njihovog izjednačavanja pa do toga da razlozi za prirodnu poslovnu nesposobnost mogu biti blaže ili strože predviđeni i nije, barem ne na teoretskom planu, isključena ni mogućnost stupnjevanja prirodne poslovne nesposobnosti.

Odnos ovih oblika poslovne nesposobnosti isključuje pravnu osobu kao subjekta prava koji se može pozivati na prirodnu poslovnu nesposobnost. Kod pravne osobe do maksimuma koincidira prirodnopravni koncept izjednačavanja pravne i poslovne sposobnosti i zakonodavno i sudski, nema osnove za otvaranje problema prirodne poslovne nesposobnosti pravne osobe. Prirodna poslovna nesposobnost nastupa iz prolaznih razloga, pravna (napose sudska) iz trajnih.

Razlozi za prirodnu poslovnu nesposobnost mogu biti bilo momentalni bilo takvi da traju neko vrijeme, ali u svakom slučaju moraju imati prolazni karakter. Kod sudskog oduzimanja poslovne sposobnosti razlozi moraju biti trajne naravi, bez obzira na mogućnost opozivanja rješenja o oduzimanju poslovne sposobnosti. Prolazni karakter razloga predstavlja bitnu odrednicu pojma "prirodne poslovne nesposobnosti" i odlučujuće dijeli ovaj pojam od pojma "pravne odnosno sudske poslovne nesposobnosti".²⁴

3.3 Nevaljanost i nesuglasnost očitovanja volje

Zakon kod sklapanja ugovora pretpostavlja da uvijek postoji volja za sklapanje ugovora.

Stoga, tamo gdje nema izjave volje koja je učinjena slobodno i ozbiljno nema niti ugovora.²⁵

Zakon prepoznaje situacije kada postoji nesuglasnost između volje i nenog očitovanja, kao što to mogu biti školski primjer, šala, nesporazum, prividan ugovor. Zakon neće štiti osobu koja u sebi misli jedno, a naglas kaže nešto drugo.

²⁴ Z. Salkoper, V. Gorenc; Obvezno pravo - opći dio; Novi informeri, Zagreb 2009

²⁵ Zakon o obveznim odnosima NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15 čl. 249.

Primjer

U sebi zamislite da želite popiti kavu s mlijekom, ali u kafiću izjavite konobaru da želite pivo. Konobar je ovdje zaštićen, tako da pivo ne možete odbiti s prigovorom da je vaša prava volja bila popiti kavu s mlijekom.

Primjeri nesklada između volje i očitovanja koji dovode do ništetnosti ugovora su sljedeći:

- školski primjer ili šala – situacije u kojima izjava volje nije dana ozbiljno pa stoga pravo uzima da ugovor nije niti sklopljen. Mo, ako šalu dotjeramo predaleko, tako da ju suprotna strana opravdano smatra ozbiljnom ponudom za sklapanje ugovora, takav ugovor će biti valjan.
- nesporazum – kada ugovorne strane misle da su se dogovorile o pravnoj naravi ugovora ili o bitnim sastojcima, a zapravo o tome postoji suglasnost, ugovor ne nastaje (ako mi netko nešto posudi a ja mislim da mi je darovano).
- prividan ugovor – kada ugovorne strane sklapaju određeni ugovor, a zapravo ga ne žele ili žele prikriti neki drugi ugovor. Iz nekog razloga simuliraju ugovor (možda da bi zobišli propise, prevarili treću osobu I sl.). Simulacija postoji kad ni jedna od strana nema ozbiljnu (stvarnu) volju za sklapanje ugovora i kad to i jedna i druga strana znaju, ali ipak svjesno očituju volju u pravcu sklapanja ugovora, tako da nastaje privid sklapanja ugovora, odnosno tako da prividno sklapaju ugovor. Zato se sklopljeni ugovor i naziva prividan, ili fiktivan, ili simulirani ugovor.²⁶

3.4 Nemogućnost, nedopustivost, neodređenost i neodredivost činidbe

Kod nemogućnosti činidbe razlog je ništetnosti u slučaju da je činidba bila objektivno nemoguća u trenutku sklapanja ugovora, ali ne i ako ona postane moguća do trenutka kada bi se trebala ispuniti.

Primjer

Ugovor kojim se jedna strana obvezuje kupiti katru za put na Mars objektivno je nemoguć, no

²⁶ Z. Salkoper, V.Gorenc; Obvezno pravo - opći dio; Novi informer, Zagreb 2009 str.320

ako stavi dovoljno dug rok za ispunjenje (30 ili 50 godina) lako je moguće da će do tog vremena takva kupovina biti moguća.

Nedopuštenost činidbe se smatra ako je ona protivna Ustavu, prisilnim propisima ili moralu društva. Neodređenost i nepovredivost činidbe se odnosi na to kada ugovorne strane ne moraju u ugovoru odrediti činidbu, ali je moraju učiniti barem odredivom. Odredivost mora proizlaziti iz podataka sadržanih u ugovoru ili mora biti određena treća osoba koja će odrediti činidbu. Ako treća osoba neće ili ne može odrediti činidbu, ugovor je ništetan.

Kad je činidba nemoguća, nedopuštena, neodređena ili neodrediva, ugovor je ništetan²⁷.

Što se tiče nemogućnosti činidbe, ona može biti stvarno ili pravno nemoguća. Stvarno nemoguća činidba može biti objektivna ili subjektivna. Kad govorimo o objektivnoj nemogućnosti, radi se o obvezi koju nitko ne može izvršiti ili koja je u trenutku sklapanja pravnog posla nemoguća. Ipak, treba imati na umu da je od tog pravila moguća iznimka u vidu članka 270. stavka 2. koji kaže da je ugovor sklopljen pod odgodnim uvjetom ili rokom ako je prije ispunjenja uvjeta, odnosno isteka roka činidba postala moguća, dopuštena, određena ili odrediva. Kad se radi o pravnom poslu koji je sklopljen pod nemogućim odgodnim uvjetom (npr. kupovanje novog automobila osobi koja dotakne Mjesec), također se radi o ništetnom pravnom poslu.

Dopuštenost činidbe odnosno uvjeta propisana je člankom 322. ZOO koji kaže da je ugovor koji je protivan Ustavu RH, prisilnim propisima ili moralu društva ništetan, osim ako cilj povrijeđenog pravila ne upućuje na neku drugu pravnu posljedicu ili ako zakon u određenom slučaju ne propisuje što drugo. Pod tim pojmom razlikujemo zabranjene pravne poslove, nemoralne pravne poslove i zelenaške pravne poslove.

Zabranjeni pravni poslovi su oni protivni prisilnim propisima (prodavanje stvari koje su izvan prometa, neke vrste droge primjerice). Važno je napomenuti da postoji mogućnost konvalidacije u slučaju da je uzrok ništetnosti bila zabrana manjeg značaja, a ugovor je u cijelosti ispunjen.

Nemoralni pravni poslovi su, kako i sam naziv kaže, protivni moralu društva (npr. zajam je dan radi hazardiranja, pa je suglasno tome odbijen zahtjev za povrat zajma).

²⁷ Zakon o obveznim odnosima NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15 čl.270.

Neodređenost i neodredivost činidbe nisu dva ista pojma, ali dovode do iste posljedice-ništetnosti. Neodređena činidba postoji kad poslom nije predviđeno dovoljno pojedinosti za njenu individualizaciju, pa dužnik ne zna pouzdano što treba ispuniti vjerovniku. S druge strane kad imamo neodredivu činidbu radi se o situaciji u kojoj posao ne sadrži podatke s pomoću kojih bi se činidba mogla odrediti, primjerice ugovorom o kupoprodaji nije određena cijena, a ugovor sadrži jako malo podataka koji bi upućivali na visinu cijene. Razlika između neodredive i neodređene činidbe je i u tome što neodrediva iznimno može ostati na snazi u situacijama kad ZOO izravno propisuje način određivanja činidbe ili prepušta sudu da je odredi (npr. odredbe o razumnoj cijeni kod kupoprodaje).²⁸

²⁸ <http://klinika.pravo.unizg.hr/content/nistetnost-pravnih-poslova>

3.5 Nedopuštenost pobude za sklapanje ugovora

Sadržaj ugovora sam po sebi ne mora imati značajke ništetnosti, ali razlog zbog kojeg je sklopljen jest nedopušten pa će stoga i takav ugovor biti ništetan. Da bi ugovor bio ništetan, traži se da i suugovaratelj zna ili mora znati navedeni razlog.

Primjer

Zakupljujete automehaničarsku radionicu kako biste ondje čuvali i preuređivali ukradena vozila i osoba koja vam radionicu daje u zakup zna za vašu namjeru ili bi to po svojoj prilici morala znati. U takvom slučaju ugovor o zakupu biti će ništetan.

Kod besplatnih ugovora (npr. ugovor o darovanju) ne traži se znanje suugovaratelja kao uvjet ništetnosti.

3.6 Nedostatak potrebnog oblika

Naše obvezno pravo vodi se načelom neformalnosti ugovora, a to znači da se ugovori mogu sklopiti u bilo kojem obliku. Međutim, ako zakon predviđa posebni oblik, ili ako ugovorne strane sporazumno odrede da poseban oblik bude uvjet valjanosti, nepoštivanje oblika ugovora dovodi do toga da ugovor nema pravni učinak (čl. 290. ZOO NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15). Ipak, zakon u članku 294. ZOO-a spominje mogućnost konvalidacije jer se ugovor za čije se sklapanje zahtijeva pisani oblik smatra valjanim iako nije sklopljen u tom obliku, ako su ugovorne strane ispunile (u cijelosti ili u pretežitom dijelu) obveze koje iz njega nastaju, osim ako iz cilja radi kojeg je oblik propisan ne proizlazi što drugo.

Kako valjani pravni posao proizvodi namjeravane, tako ništetan pravni posao proizvodi nenamjeravane pravne učinke. Njih nazivamo pravnim posljedicama nevaljanosti, a to su obveza povrata u prijašnje stanje i naravno, odgovornost za štetu.

Članak 323. ZOO jasno kaže da u slučaju ništetnosti ugovora, svaka ugovorna strana dužna je vratiti drugoj sve što je primila temeljem takvog ugovora ili (ako to nije moguće ili se narav

ispunjenog protivi vraćanju) dati odgovarajuću naknadu u novcu, prema cijenama u vrijeme donošenja sudske odluke. Također osoba koja je kriva za sklapanje ništetnog ugovora odgovorna je svom suugovaratelju za štetu koju trpi zbog ništetnosti ugovora, ako ovaj nije znao ili nije morao znati za postojanje uzroka ništetnosti.

Uz sve rečeno, mislim da je važno još spomenuti djelomičnu ništetnost koja s obzirom na preuzeto načelo „*utile per inutile non vitiatur*“ zapravo ne dovodi do ništetnosti u većini slučajeva („Ništetnost neke odredbe ugovora ne povlači za sobom ništetnost cijelog ugovora, ako on može opstati bez ništetne odredbe i ako ona nije bila ni uvjet ugovora ni odlučujuća pobuda zbog koje je ugovor sklopljen.“ Čl.324. ZOO NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15).²⁹

3.7 Zelenaški ugovor

Pravni poredak izdvaja zelenaški ugovor kao poseban razlog za ništetnost. Time mu daje dodatnu važnost i iskazuje svoje neslaganje s takvom praksom.

Zelenaški ugovor je definiran člankom 329. ZOO koji kaže da je ništetan ugovor kojim netko, koristeći se stanjem nužde ili teškim materijalnim stanjem drugog, njegovim nedovoljnim iskustvom, lakomislenošću ili zavisnošću, ugovori za sebe ili za nekog trećeg korist koja je u očitom nerazmjeru s onim što je on drugom dao ili učinio, ili se obvezao dati ili učiniti. Zakon kaže također da takav ugovor može konvalidirati ako oštećena strana zahtijeva da se njezina obveza smanji na pravičan iznos. Sud će udovoljiti takvom zahtjevu ako je to moguće, a u tom slučaju ugovor s odgovarajućom izmjenom ostaje na snazi. Oštećena strana može podnijeti zahtjev za smanjenje obveze na pravičan iznos u roku od 5 godina od sklapanja ugovora.

Specifičnost ovakvog uređenja jest u tome što oštećena strana može od suda tražiti, u roku od 5 godina od sklapanja ugovora, da smanji njezinu obvezu na pravičan iznos. primjerice, ugovor o dosmrtnom uzdržavanju – koji je sklopljen u trenutku kada je bilo izvjesno da smrt neposredno predstoji i na taj bi se način iskorištavanjem tuđe nevolje stekla nesrazmjerna imovinaska korist – bio bi zelenaški ugovor i kao takav ništetan.³⁰

²⁹ <http://klinika.pravo.unizg.hr/content/nistetnost-pravnih-poslova>

³⁰ Lj.M.Hodak (skupina autora) Osnove prava, MATE d.o.o Zagreb 2012 str.121-122

3.8 Mane volje

Pod manama volje podrazumjevamo neskald između volje i njezina očitovanja. Jednostrani pravni poslovi nastaju kad strana koja ih poduzima izjavi, tj. očituje volju, a obveznopravni su kad se time preuzima, mijenja ili prestaje obveza čiji objekt je činidba te u pravilu kad druga strana primi to očitovanje, odnosno kad ono prisprije drugoj strani pri čemu nije potrebna suglasnost te druge strane s obvezivanjem prve.

Za nastanak valjanog i jednostranog pravnog posla i ugovora kumulativno su nužni:

- postojanje ozbiljne (stvarne) volje,
- očitovanje volje koje je valjano, odnosno sukladno stvarnoj volji, slobodno i ozbiljno,
- prisprijeće očitovanja drugoj strani, a za nastanak valjanog ugovora još i:
- sukladnost (sadržajna istovjetnost) očitovanja volje dviju strana, odnosno sadržajna istovjetnost očitovanja druge strane očitovanju prve strane,
- uzajamnost očitovanja.

Za valjan nastanak svakoga pravnog posla treba postojati ozbiljna tj. stvarna volja odnosno želja za stvaranje određenog ugovora. Nepostojanje stvarne i ozbiljne volje jedne strane može postojati (1) a da druga strana za to nije znala ili morala znati, ili (2) uz znanje druge strane.

Kad kod jedne strane nema ozbiljne i stvarne volje – ali ta je strana, unatoč tomu, svjesno očituje – a druga za nepostojanje volje ne zna, niti mora znati, postoji mentalna rezervacija.

Mentalna rezervacija ne čini pravni posao nevaljanim, nego je on valjan, a razlog tome je potreba sankcioniranja nesavjesnosti onoga tko očituje volju i honoriranja savjesnosti primatelja očitovanja.

Kad jedna strana slobodno i ozbiljno očituje volju, ali bez prave volje, odnosno namjere sklapanja, i kad druga strana to zna, riječ je o simulaciji i pravni posao ne nastaje stvarno, nego samo prividno, pa se naziva prividan ili simuliran pravni posao i ništetan je.³¹

Simulaciju dijelimo na apsolutnu i relativnu, a također se radi o svjesnom neskladu jer se radi o prividnom sklapanju pravnog posla. Primjer apsolutne simulacije je prividan zajam radi spašavanja nečije kreditne sposobnosti. Treba samo paziti na učinke takvih simulacija. Naime, između ugovornih strana takav pravni posao je ništetan, ali prema trećima ti pravni učinci

³¹ Z. Salkoper, V. Gorenc; Obvezno pravo - opći dio; Novi informer, Zagreb 2009

vrijede ako su osobe savjesne tj. ako nisu znale ni morale znati za fiktivnost pravnog posla. Relativna simulacija se koristi da prekrije drugi pravni posao (primjerice dvije osobe sklope ugovor o darovanju kako bi izbjegle primjenu nepovoljnijih propisa o porezu). Prividan ugovor nema učinak između ugovornih strana, ali važno je napomenuti da se i ovdje štite prava savjesnih trećih osoba i da se prividnost ugovora ne može isticati prema trećoj savjesnoj osobi (čl.285., ZOO NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15).³²

Volja se mora izjaviti ili očitovati. Ona se može očitovati svakim ponašanjem iz kojega se sa sigurnošću može zaključiti (1) kako volja postoji, (2) koji je njezin sadržaj i (3) identitet osobe koja očituje volju. Riječi kojima se očituje volja mogu biti izgovorene ili napisane. Govor tijela ne možemo uzeti u obzir kao pristanak volje. Primjerice, klimanjem glavom, ili nekom drugom gestom ili mimikom može se očitovati prihvata ponude, ali ne može se dati ponuda jer iz toga nije jasan sadržaj volje. Postoji i očitovanje volje šutnjom što se obrazlaže okolnošću da, prema ZOO, u pravilu šutnja ponuđenog ne znači prihvata ponude.³³

Mane volje, barem u najpretežitijem dijelu, predstavljaju djelovanje trećih (sila, prijetnja, prijevara).³⁴ Mane volje su također jedan od razloga ništetnosti.

Prijetnja se odnosi na to kada jedna ugovorna strana ili netko treći izazove opravdani strah kod druge strane tako da je ona zbog toga sklopila ugovor.

Primjer

„Ubit ću te ako ne potpišeš ovaj ugovor.“

Članak 279. ZOO kaže da je ugovor koji je sklopljen uporabom sile prema ugovornoj strani ništetan. Pošto govorimo o fizičkoj sili, potrebno je jedna osoba prema drugoj osobi čini nasilni akt kako bi od te osobe iznudila očitovanje volje (npr.nasilnim vođenjem ruke osoba prisili nekoga da potpiše ugovor).

³² A.Radolovic, Prirodna poslovna nesposobnost kao manjak pravnog posla, Zb. Prav. fak. Sveuč. Rij. (1991) v. 30, br. 1, 187-220 (2009)

³³ Z. Salkoper, V.Gorenc; Obvezno pravo - opći dio; Novi informer, Zagreb 2009

³⁴ ³⁴ A.Radolovic, Prirodna poslovna nesposobnost kao manjak pravnog posla, Zb. Prav. fak. Sveuč. Rij. (1991) v. 30, br. 1, 187-220 (2009)

Kada ugovorna strana u zabludi glede objekta ugovora, njegovih bitnih svojstava, glede osobe suugovaratelja i druge odlučne okolnosti, a s obzirom na koje strana koja je u zabludi ne bi inače sklopila takav ugovor. To nazivamo bitnom zabludom. Specifičnost zablude u tome je što savjesna strana ima pravo tražiti naknadnost šteta od strane u zabludi bez obzira na krivnju. također, ne može se pozivati na zabludu ako je druga ugovorna strana spremna ispuniti ugovor kao da zablude nije bilo.³⁵

Ako jedna strana ugovora izazove zabludu kod suugovaratelja kako bi ga navela na sklapanje ugovora, nazivamo prijevarom. Takav ugovor će biti pobojan, a prevarena strana ima pravo na naknadu štete.

Kad govorimo o nesporazumu, on može biti o pravnoj naravi ugovora (npr. jedna strana misli da sklapa ugovor o posudbi, dok druga za isti taj ugovor misli da se radi o darovanju) ili o činidbi obveze nastale nekim pravnim poslom (kod ugovora o najmu, najmodavac smatra da je ugovorena tjedna najamnina, a najmoprimac mjesečna). U svakom slučaju, kad strane vjeruju da su suglasne, a ustvari među njima postoji nesporazum o pravnoj naravi ugovora ili o kojem bitnom sastojku ugovora, ugovor ne nastaje (čl.282., ZOO NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15).³⁶

Sljedeći primjer iz sudske prakse (Broj: Revr 1948/14-2) pokušava se prikazati ništetnim jer djelatnica smatra da je bila pod prisilom kada je potpisivala utkaz ugovora o radu:

³⁵ Lj.M.Hodak (skupina autora) Osnove prava, MATE d.o.o Zagreb 2012 str.128

³⁶ <http://klinika.pravo.unizg.hr/content/nistetnost-pravnih-poslova>

U IME REPUBLIKE HRVATSKE
P R E S U D A

Vrhovni sud Republike Hrvatske u vijeću sastavljenom od sudaca Ivana Mikšića predsjednika vijeća, Jasenke Žabčić članice vijeća, mr. sc. Lucije Čimić članice vijeća, Dragana Katića člana vijeća i suca izvjestitelja i Brune Frankovića člana vijeća, u pravnoj stvari tužiteljice M. I. iz Č., OIB: ..., zastupane po punomoćniku S. Š., odvjetniku u O., protiv tuženika M. d.o.o. Z., OIB: ..., zastupanog po punomoćniku M. I., odvjetniku u Z., radi utvrđivanja ništetnim sporazuma o prestanku ugovora o radu, odlučujući o reviziji tužiteljice protiv presude Županijskog suda u Osijeku br. Gž-297/2014-2 od 8. svibnja 2014., kojom je potvrđena presuda Općinskog suda u Osijeku br. Pr-93/2012-27 od 22. studenoga 2013., u sjednici održanoj 7. srpnja 2015.,

presudio je:

Odbija se revizija tužiteljice kao neosnovana.

Obrazloženje

Presudom suda prvog stupnja u točki I izreke odbijen je tužbeni zahtjev na utvrđenje da je sporazum o prestanku ugovora o radu s tuženikom nedopušten i nezakonit te da se u cijelosti oglasi ništetnim i tuženik obveže primiti tužiteljicu na rad te joj priznati sva prava iz rada kao i kontinuitet radnog odnosa do 31. ožujka 2012., odnosno do prestanka ugovora o radu. Točkom II. izreke naloženo je tužiteljici da tuženiku nadoknadi parnične troškove u iznosu od 2.500,00 kn, dok je u preostalom dijelu (u iznosu od 625,00 kn) zahtjev tuženika za naknadom troškova postupka odbijen.

Drugostupanjskom presudom odbijena je žalba tužiteljice kao neosnovana i potvrđena presuda suda prvog stupnja.

Protiv drugostupanjske presude tužiteljica podnosi reviziju na temelju članka 382. stavak 1. točka 2. Zakona o parničnom postupku („Narodne novine“, broj 53/91, 91/92, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 2/07, 84/08, 123/08, 57/11, 148/11 - pročišćeni tekst, 25/13, 28/13 i 89/14 - Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske, u daljnjem tekstu: ZPP). Reviziju

podnosi zbog bitne povrede odredaba parničnog postupka i zbog pogrešne primjene materijalnog prava. Predlaže preinačiti pobijane odluke, podredno ukinuti nižestupanjske presude i predmet vratiti na ponovno suđenje.

Odgovor na reviziju nije podnesen.

Revizija nije osnovana.

Na temelju članka 392 a ZPP-a revizijski sud je ispitao pobijanu presudu samo u onom dijelu u kojem se ona pobija revizijom i samo u granicama razloga određeno navedenih u reviziji.

Pobijane presude sadrže jasne i neproturječne razloge o odlučnim činjenicama pa protivno navodima tužiteljice nemaju nedostataka koji bi onemogućavali njihovo ispitivanje, stoga njihovim donošenjem nije počinjena bitna povreda odredaba parničnog postupka iz članka 354. stavak 2. točka 11. ZPP-a.

Osim toga, drugostupanjski je sud u obrazloženju svoje presude ocijenio sve žalbene navode koji su od odlučnog značenja i označio razloge koje je uzeo u obzir po službenoj dužnosti (članak 375. stavak 1. ZPP-a).

Predmet spora je zahtjev za utvrđenje da je sporazum o prestanku ugovora o radu s tuženikom nedopušten i nezakonit, kao i da se taj sporazum u cijelosti oglasi ništetnim i tuženik obveže primiti tužiteljicu na rad.

U tom smislu, revidentica u bitnome tvrdi da sporazum o prestanku ugovora o radu od 24. prosinca 2012. nije izraz njezine prave volje budući je na takav sadržaj bila prisiljena od strane tuženika, koji joj je ozbiljno prijetio da će doći do prestanka ugovora o radu izvanrednim otkazom.

U postupku koji je prethodio reviziji, posebice na osnovi iskaza svjedoka T. J., R. S. i A. P. R., koje su nižestupanjski sudovi ocijenili međusobno podudarnima i vjerodostojnima, utvrđeno da sporni sporazum tužiteljica nije potpisala pod prisilom ili zbog upućenih ozbiljnih prijetnji od strane tuženika, slijedom čega su zaključili da je taj sporazum sukladan članku 104. Zakona o radu („Narodne novine“, broj 149/09, 61/11, 82/12 i 73/13 - u daljnjem tekstu: ZR).

Pritom, nižestupanjski sudovi utvrđuju da je rečenom sporazumu prethodilo saznanje tuženika o činjenicama iz kojih proizlazi da je tužiteljica, obavljajući svoj posao, davala robu iz dućana bez da ju je naplatila, što je bilo strogo zabranjeno, kao i da je uzimala novac iz blagajne i vraćala ga nakon par dana tako da je u blagajni nedostajao „polog“, što tužiteljica tijekom postupka nije ni osporavala. Neovisno od toga da su kod poslodavca, iako je tom prilikom možebitno bilo govora o izvanrednom otkazu ugovora o radu, odlučili da će ići na ruku tužiteljici pa joj je u tom smislu i ponudeno zaključivanje odnosnog sporazuma, na koji ničim nije bila prisiljena.

Prema odredbama iz članka 279. Zakona o obveznim odnosima („Narodne novine“, broj 35/05, 41/08 i 125/11 - u daljnjem tekstu: ZOO), ako je ugovorna strana ili netko treći

nedopuštenom prijetnjom izazvao opravdani strah kod druge strane tako da je ona zbog toga sklopila ugovor, druga strana može zahtijevati da se ugovor poništi. Strah se smatra opravdanim ako se iz okolnosti vidi da je ozbiljnom opasnošću ugrožen život, tijelo ili drugo značajno dobro ugovorne strane ili treće osobe. Ugovor sklopljen uporabom sile prema ugovornoj strani ništavan je.

Slijedom navedenog, pravilno su nižestupanjski sudovi ocijenili da prilikom potpisivanja sporazuma o prestanku ugovora o radu nije bilo mana volje jer je poslodavac u ovom slučaju dokazao da osporeni sporazum o prestanku ugovora o radu nije sklopljen uporabom prijetnje ili sile budući odgovara pravoj volji ugovornih stranaka. Zbog toga su osnovano zaključili da je odnosni sporazum, sukladan članku 104. stavak 1. točka 4. ZR-a, odnosno da nije sklopljen uz postojanje bilo kojih okolnosti iz članka 279. ZOO-a, dakle, da nije nezakonit i ništav.

Revizijski navodi u kojima se revidentica poziva na drugačiju volju stranaka i u kojima se zapravo osporava ocjena dokaza od strane prvostupanjskog suda, upućuju na razloge koji se odnose na pogrešno i nepotpuno utvrđeno činjenično stanje, međutim, te navode revizijski sud nije uzeo u obzir jer pogrešno i nepotpuno utvrđeno činjenično stanje nije razlog zbog kojega se može podnijeti revizija (članak 385. ZPP-a).

Prema tome, materijalno pravo nije pogrešno primijenjeno.

Iz tih je razloga, na temelju odredbe iz članka 393. ZPP-a, valjalo odbiti reviziju tužiteljice i presuditi kao u izreci.

Zagreb, 7. srpnja 2015.

Predsjednik vijeća:
Ivan Mikšić, v.r.

3.9 Prekomjerno oštećenje

O prekomjernom oštećenju govorimo kada između ugovornih činidaba postoji očiti nesrazmjer za koji oštećena strana nije znala niti je morala znati.

Primjer

Prodaja nekog starog namještaja za koji prodavatelj misli da je bezvrijedan, a zapravo se radi o vrlo vrijednom primjerku.

Ugovor je moguće poništiti u roku od godine dana od njegova sklapanja, a odricanje unaprijed od toga prava nema pravni učinak. Ugovor će ostati na snazi ako druga strana ponudi dopunu od prave vrijednosti.

Nema pobojnosti ako se radi o trgovačkim ugovorima, ugovorima na sreću, javnoj prodaji, miti kod više cijene dane iz osobite naklonosti.³⁷

3.10 Pravne radnje dužnika na štetu vjerovnika

Pravne radnje dužnika na štetu vjerovnika su također razlozi za pobojnost. One su ponajprije usmjerene na skrivanje ili prijenos imovine na treće osobe kako bi se spriječila naplata vjerovnika.

Primjer

Osoba napravi dugove i onda prepíše svu imovinu na suprugu i djecu.

U takvom slučaju vjerovnik je ovlašten pobijati prijenos imovine i, ako bude uspješan, naplatiti se iz te imovine. Tužbe koje su usmjerene na pobijanje takvih ugovora zovu se još i paulijanske tužbe.³⁸

3.11 Nedopuštenost pobude

U pravilu, pobude iz kojih je ugovor sklopljen ne utječu na njegovu valjanost (čl.273 ZOO NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15). Kako svako pravilo sadrži iznimku, tako ZOO

³⁷ Lj.M.Hodak (skupina autora) Osnove prava, MATE d.o.o Zagreb 2012 str.128

³⁸ Zakon o obveznim odnosima NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15 čl. 66-71.

određuje da ako je nedopuštena pobuda bitno utjecala na odluku jednog ugovaratelja da sklopi ugovor i ako je to drugi ugovaratelj znao ili morao znati, ugovor će ipak biti bez učinka.

Isto tako, ako se radi o besplatnom ugovoru, on neće imati pravni učinak i kad drugi ugovaratelj nije znao, ni morao znati da je nedopuštena pobuda bitno utjecala na odluku njegovu suugovaratelja. Pobuda je nedopuštena ako je protivna Ustavu, prisilnim propisima, moralu društva. Primjer takvog pravnog posla bio bi kupoprodajni ugovor podrumskih prostorija zbog održavanja narkomanskih seansi.³⁹

3.12 Protivnost moralu društva

Protivnost moralu društva je vrlo širok pojam jer moral društva nije niti točno određen, niti nepromjenljiv, nego se s vremenom mijenja. U slučajevima kad se postavlja pitanje ništetnosti zbog protivnosti moralu treba poći od toga da kršenje moralnih norma češće izaziva društvenu sankciju – primjerice bojkot, osudu – i unutarnju sankciju – grižnju savjesti, pa postojanje tih sankcija valja imati u vidu pri odluci o protivnosti moralu.⁴⁰

U tri slučaja protivnost javnom poretku ne dovodi do ništetnosti:

- kad je normom predviđena posljedica koja nije ništetnost,
- kad cilj pravila protivno kojemu je poduzet pravni posao upućuje na drugu sankciju
- kad protivnost ima manje značenje, ali, u posljednjem slučaju, samo ako je kumulativno s manjim značenjem protivnosti ugovor ispunjen u cijelosti.

³⁹ <http://klinika.pravo.unizg.hr/content/nistetnost-pravnih-poslova>

⁴⁰ Prema stajalištu odluke VSRH Rev 611/04 od 30. studenoga 2005., »pravno zaključivanje sudova da je povrijeđen moral na način da se ukazuje na postupanje suprotno propisima, a za koje su predviđene druge sankcije, a ne ništetnost je pogrešno«, a prema stajalištu odluke VSRH Rev 1780/1998 od 16. ožujka 2005., »protivno je moralu i načelu poštenja i savjesnosti kad davatelj uzdržavanja sklapa s primateljem uzdržavanja ugovor o doživotnom uzdržavanju znajući da je primatelj uzdržavanja krajnje teškog zdravstvenog stanja kada je nastupanje smrti kroz relativno kratko vrijeme izvjesna činjenica«. S druge strane, nije protivna moralu društva odredba ugovora o radu »da u slučaju opoziva imenovanja član uprave ima pravo na jednokratnu naknadu u visini od 24 prosječne plaće koje je primao« (Odluka VSRH Rev 833/05 od 5. srpnja 2007.).

3.13 Protivnost prisilnim normama

Pravni posao čini ništetnim i protivnost pojedinim prisilnim normama. Za to nije nužno da prisilnom normom, ili s njom u svezi, kao posljedica bude izrijekom navedeno da je pravni posao ništetan, ili da nema pravne učinke, nego je dostatan sam prisilni karakter norme. Razumije se, nije riječ samo o protivnosti prisilnim odredbama ZOO, nego i o prisilnim odredbama drugih propisa.

Prisilan karakter norme najčešće se izražava riječju »*mora*«, ili izrazom iz kojega prisilnost proizlazi jezičnim i drugim valjanim pravnim tumačenjem, a ponekad i izrazom kojim se nešto zabranjuje.

4. Pitanje ništetnosti zbog poslovne nesposobnosti

Konstrukcija o poboynosti pravnog posla zbog prirodne poslovne nesposobnosti može poći samo od teze da prirodna poslovna nesposobnost spada u mane volje.

Hrvatsko građansko pravo dosta dosljedno razvija tezu da su poslovi sačinjeni u stanju zablude, prijevare i prijetnje uvijek poboyni poslovi. Od toga se sada jedino izuzima sila koja je u novom ZOO-u razlog za ništetnost pravnog posla (st. 3. čl. 279.).⁴¹

Od ograničeno poslovno sposobne osobe može se tražiti samo povrat onog dijela koji se nalazi u imovini takve osobe, ili povrat onoga što je namjerno uništeno ili otuđeno. Ograničeno poslovna sposobna osoba odgovarati će za štetu nastalu poništajem samo ako je lukavstvom uvjerala suugovaratelja da je poslovno sposobna.⁴²

Razlozi prirodne poslovne nesposobnosti su, međutim, kategorijalno viši i teži od mane volje. Kod zablude, prijevare i prijetnje u pitanju su “opasnosti” od druge strane u pravnom poslu, a na te razloge i sama osoba može donekle djelovati (biti opreznija).

Kod prirodne poslovne nesposobnosti toga nema. Tu prave volje nema niti je mogla postojati. U trenutku sklapanja posla nije se mogla ni izbjeći. Ona je jednostavno jedno stanje, prolazno, doduše, ali je svakako jedno stanje u kome uopće nema prave volje.

Pozivanje na poboynost je, u pravilu, vezano na relativno kraći rok (u hrvatskom pravu – 3 godine).

Prikrata (lezija) je, zapravo, zabluda o stvarnoj vrijednosti činidbe, dakle samo mana volje, a mi ovdje kategorijalno inzistiramo na tomu da je prirodna poslovna nesposobnost pojmovno iznad mane volje. Osim toga, ima pravnih poslova gdje dimenzija gospodarske (imovinske) vrijednosti uopće nije odlučujuća (besplatni poslovi, poslovi *mortis causa*, poslovi prava osobnosti, tzv. biološke oporuke itd.).

Sva pitanja oko nevaljanosti pravnog posla zbog prirodne poslovne nesposobnosti, u pravilu, uvijek pretpostavljaju nesposobnost samo jedne strane. Moguću, mada iznimno rijetku, pojavu da su obje strane (kada se radi o ugovoru) u stanju prirodne poslovne nesposobnosti valja rješavati istom sankcijom – ništetošću posla. No, tada se, zapravo, nema tko pozivati na nulitet posla pa do spora oko toga ne može doći.

⁴¹ A.Radolovic, Prirodna poslovna nesposobnost kao manjak pravnog posla, Zb. Prav. fak. Sveuč. Rij. (1991) v. 30, br. 1, 187-220 (2009)

⁴² Lj.M.Hodak (skupina autora) Osnove prava, MATE d.o.o Zagreb 2012 str.121-122

Najslabija točka učenja o pravu osobnosti odnosi se na pravne poslove koji proizlaze iz prava osobnosti (pravni poslovi neimovinskog dijela građanskog prava). Nije lako dati uopće formulu tih poslova, niti ih pojedinačno taksativno navoditi. Napose pak nije lako, na razini apstrakcije, tj. za sve ove poslove dati njihove zajedničke karakteristike. Činjenica je da nije i ne može biti isto kupiti auto i kupiti jetru radi presađivanja (napose ne kada bilo koji tjelesni organ daje živ čovjek).

Pravni poslovi prava osobnosti (neimovinskog dijela građanskog prava) uvijek zadiru u osobnost osobe koja u bilo kom obliku otuđuje ili umanjuje neko svoje pravo osobnosti. To može biti pristanak na eutanaziju, sklapanje ugovora o radu ili o djelu kojim se prihvaćaju obveze opasne po život i zdravlje, presađivanje dijelova ljudskog tijela, "samoizvlaštenje" privatnosti, pristanak na liječenje itd.

Izvorno se pravo osobnosti definiralo kao pravo na dostojanstvo.

S gledišta prirodne poslovne sposobnosti to ovdje nužno izaziva posebno važnu konsideraciju: da poslovi iz oblasti prava osobnosti budu sklapani pri stanju maksimalne prirodne poslovne sposobnosti, odnosno da makar i malo odstupanje od tog maksimuma treba izazivati ništetnost pravnog posla.⁴³

Razlozi koji mogu izazivati stanje prirodne poslovne nesposobnosti moraju biti prolazne naravi (bilo trenutni, bilo u određenom trajanju), ali u svakom slučaju ne mogu biti trajne naravi (trajno stanje je razlog za sudsko oduzimanje poslovne sposobnosti). Nema osnove za gradaciju (stupnjevanje) prirodne poslovne nesposobnosti, ona ili postoji ili ne postoji. Prirodna poslovna nesposobnost ima određene sličnosti s kaznenopravnim pojmom ubrojivosti. Stoga bi najpravičnije bilo da je pravni posao sklopljen u stanju prirodne poslovne nesposobnosti ništetan.

U teoriju prirodne poslovne nesposobnosti valja ugraditi i učenje o pravnom interesu; nema, naime opravdanja pozivati se na prirodnu poslovnu nesposobnost ako je posao koji je postao sporan donio korist stranci koja je bila u stanju prirodne poslovne nesposobnosti u trenutku sklapanja.

Stanja prirodne poslovne nesposobnosti su napose danas zanimljiva kod sklapanja pravnih poslova iz neimovinskog dijela građanskog prava, prava osobnosti (liječenje, presađivanje dijelova ljudskog tijela, eutanazija, sklapanje poslova opasnih za život i zdravlje, također i

⁴³ A.Radošević, Prirodna poslovna nesposobnost kao manjak pravnog posla, Zb. Prav. fak. Sveuč. Rij. (1991) v. 30, br. 1, 187-220 (2009)

onih koji dotiču samo dostojanstvo osobe i sl.); načelno rješenje ovdje mora biti samo takvo da tu kriteriji pune prirodne poslovne sposobnosti moraju biti stroži;

prirodna poslovna sposobnost se ne presumira niti dokazuje sudskom odlukom (to se dokazuje kod sudski oduzete potpune poslovne sposobnosti). Kod prirodne poslovne nesposobnosti treba “živi” dokaz, a teret takva dokazivanja mora biti na onome tko se poziva na stanje prirodne poslovne nesposobnosti u trenutku sklapanja odnosnog pravnog posla.

Relevantan trenutak za ocjenu stanja prirodne poslovne nesposobnosti je samo trenutak sklapanja pravnog posla.⁴⁴

Ograničena poslovna sposobnost je razlog za pobjnost ugovora i to u slučaju kada takva osoba sklopi ugovor bez odobrenja svog zakonskog zastupnika, a ono niti kasnije ne uslijedi. Ugovor se pobija u slučaju da ograničeno poslovno sposobna osoba sklopi ugovor bez znanja svog zakonskog zastupnika. Suugovaratelj poslovno nesposobne osobe koji nije znao za njezinu poslovnu nesposobnost ili koji je znao, ali ga je ona prevarila da ima odobrenje svoga zakonskog zastupnika, može raskinuti ugovor što ga je sklopio s njom bez odobrenja njezina zakonskog zastupnika.

No, protekom 30 dana od saznanja za poslovnu nesposobnost ili prije, ako zakonski zastupnik odobri ugovor, suugovaratelj gubi navedenu ovlast.⁴⁵

4.1 Prirodna poslovna nesposobnost i ubrojivost

Kaznenopravna odgovornost nije moguća bez ubrojivosti počinitelja kaznenog djela. Ubrojivost se definira kao mogućnost shvaćanja značenja svojeg postupanja ili nemogućnost vladanja voljom zbog duševne bolesti, privremene duševne poremećenosti, nedovoljnog duševnog razvitka ili neke druge teže duševne smetnje.⁴⁶

Neubrojiva osoba u kaznenom pravu ne može biti kriva. Radnja takve osobe ne predstavlja kazneno djelo. Sve uz uvjet da je stanje neubrojivosti postojalo u vrijeme izvršenja protupravnog djela.⁴⁷

⁴⁴ A.Radolovic, Prirodna poslovna nesposobnost kao manjak pravnog posla, Zb. Prav. fak. Sveuč. Rij. (1991) v. 30, br. 1, 187-220 (2009)

⁴⁵ Lj.M.Hodak (skupina autora) Osnove prava, MATE d.o.o Zagreb 2012 str.128

⁴⁶ Kazneni zakon RH, NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17 čl.40. st.2

⁴⁷ Zakon o kaznenom postupku, NN152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14 čl.457

Prema neubrojivoj osobi ne može se primijeniti nikakva kaznenopravna sankcija. Po pravomoćnosti oslobađajuće presude kaznenog suda moguć je (za slučaj relevantne socijalne opasnosti) samo smještaj u psihijatrijsku ustanovu pod pretpostavkama Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama.⁴⁸

Znanost kaznenog prava ističe više metoda utvrđivanja neubrojivosti: biološku, psihološku i mješovitu (biološko-psihološku). U kaznenom zakonu RH poznata su četiri temelja neubrojivosti: duševna bolest, privremena duševna poremećenost, nedovoljni duševni razvitak i druge teže duševne smetnje.

Kazneno pravo mora u dokazivanju stanja ubrojivosti odnosno smanjene ubrojivosti koristiti pomoć psihijataru kao sudskih vještaka. U znanosti psihijatrije prevladava danas, tzv. gnostička teorija koja tvrdi da je moguće ocijeniti te pojmove, da je, dakle, moguće na neki način rekonstruirati proces odlučivanja u glavi neubrojive odnosno smanjeno ubrojive osobe. Većinu kaznenih djela počinjavaju upravo osobe koje djeluju u stanju smanjene ubrojivosti.

Stupnjevanje ubrojivosti (ubrojivost, smanjena ubrojivost) za sada ne postoji u građanskom pravu. Teoretski bi se mogao zamisliti model da npr. potpuna prirodna poslovna nesposobnost izaziva ništetnost, a smanjena prirodna poslovna nesposobnost pobožnost pravnog posla. Stoga je kazneno djelo svako iskorištavanje i psihičke ili duševne nemoći druge osobe.

Isključivo relevantan trenutak za ocjenu stanja prirodne poslovne (ne)sposobnosti je trenutak sklapanja pravnog posla, odnosno očitovanja volje. Kod distancijskog sklapanja ugovora stanje se ocjenjuje po trenutku davanja izjave o ponudi odnosno prihvatu ponude. Za formalne pravne poslove može vrijediti samo pravilo da se problem ocjenjuje prema stanju perfekcije posla (potpis, javna ovjera i sl.).

Prirodno poslovno nesposobna osoba je inače potpuno poslovno sposobna osoba. Ona slobodno i sama sklapa sve pravne poslove i daje sva očitovanja volje. Sve, dakle može i sve je, u načelu, građanskopravno valjano.

Nije lako dokazivati stanja prirodne poslovne nesposobnosti. Kod sudske poslovne nesposobnosti dokaz je do kraja jednostavan – pravomoćno rješenje o oduzimanju poslovne sposobnosti; poziva li se netko na "*lucida intervalla*" mora to dokazati (to je, pak, jednako teško kao dokaz "*macabra intervalla*" kod prirodne poslovne nesposobnosti).

⁴⁸ Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, NN 111/97, 128/99, 79/02

U važećem hrvatskom građanskom pravu postoji ovo pravilo: posao kojeg sklapa ograničeno poslovno sposobna osoba je pobojan, a onaj kojeg sklopi potpuno poslovno nesposobna osoba je ništetan.

Nema "ograničene prirodne poslovne nesposobnosti", a u slučaju pravne (sudske) ograničene poslovne sposobnosti zastupnik osobe ograničene poslovne sposobnosti jamči zaštitu zastupanog.

Razlozi prirodne poslovne nesposobnosti u osnovi moraju biti isti kao oni zbog kojih se u sudskom postupku potpuno oduzima poslovna sposobnost.

Razlika može biti samo u tomu što su u prvom slučaju (prirodna poslovna nesposobnost) ti razlozi prolazne, a u drugom (sudsko potpuno oduzimanje poslovne sposobnosti) su trajne naravi.

U takvom slučaju, zapravo, nema prave volje. Takva posljedica, pak, stvara više mogućnosti sankcioniranja:

- konstrukciju teze o tzv. nepostojećim pravnim poslovima;
- tezu o ništetnosti pravnog posla;
- tezu o poboynosti pravnog posla zbog mane volje i
- tezu o nevaljanosti pravnog posla iz drugih razloga.

Ništetnost pravnog posla je najbliža i, rekli bi, najkoherentnija posljedica pravnog posla sklopljenog u stanju prirodne poslovne nesposobnosti.

Po važećem hrvatskom građanskom pravu ništetni su oni poslovi koje sklopi potpuno poslovno nesposobna osoba. Zakon tu misli na pravnu poslovnu potpunu nesposobnost (do navršene 14. godine života), odnosno na sudskom odlukom, također, potpuno oduzetu poslovnu sposobnost. Prirodna poslovna nesposobnost je u osnovi isto što i pravna, odnosno sudska poslovna nesposobnost i mora izazivati istu pravnu posljedicu (ništetnost pravnog posla).⁴⁹

⁴⁹ A.Radolovic, Prirodna poslovna nesposobnost kao manjak pravnog posla, Zb. Prav. fak. Sveuč. Rij. (1991) v. 30, br. 1, 187-220 (2009)

Zaključak

Kroz ovaj rad mogli smo vidjeti razne načine, odnosno uvjete pod kojima se sklapa određeni ugovor, koji se može protumačiti kao ništetan. Zakon o obveznim odnosima donosi nam jasna pravila pod kojima možemo smatrati da je određeni ugovor ništetan.

Kada se na sudu dokaže ništetnost slijedi obveza restitucije o kojoj smo pisali u radu. Tu dolazi do većih problema jer je jedna strana obvezna vratiti drugoj ono što je primila na temelju ugovora. Također, ako spominjemo obvezu, onda moramo spomenuti i odgovornost. Odgovornost za štetu postoji kod one strane koja je kriva za sklapanje ništetnog ugovora, osim ako nije znala za postojanje ništetnosti.

Puno više bi se trebalo posvetiti i uključiti psihologe i psihijatre kod procjene ništetnosti jer velik dio ugovora se sklapa zbog poslovne nesposobnosti stranaka, zbog toga što su nesvjesno dovedeni u zabludu ili jednostavno zbog nesporazuma. Određeni ljudi, nažalost, zbog egzistencijalnih potreba, potpisuju ili prihvaćaju ugovore koje im nudi druga strana ne znajući što uopće potpisuju. Nakon toga im slijede godine borbe da bi pred sudom dokazali ništetnost.

Ante Župić

Literatura

Lj.M.Hodak (skupina autora) *Osnove prava*, MATE d.o.o Zagreb 2012

S.Nikšić, *Pravna sredstva za pobijanje nevaljalih pravnih poslova – ostvarivanje preobražajnog prava ili konstitutivna tužba*, izvorni znanstveni rad

Z. Salkoper, V.Gorenc; *Obvezno pravo - opći dio*; Novi informer, Zagreb 2009

A.Radolovic, *Prirodna poslovna nesposobnost kao manjak pravnog posla*, Zb. Prav. fak. Sveuč. Rij. (1991) v. 30, br. 1

Kazneni zakon RH, NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17

Zakon o kaznenom postupku,
NN 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17

Zakon o obveznim odnosima NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15

Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, NN 76/14

Internet:

<http://klinika.pravo.unizg.hr/content/nistetnost-pravnih-poslova>

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=32966>

<http://www.hazud.hr/kada-je-ugovor-nistetan-a-kada-se-moze-pobijati-i-nakon-sto-godina-nezakonit-ugovor-se-moze-ponistiti/>

<https://sudskapraksa.csp.vsrh.hr>